

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine



Институција омбудсмена/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

Специјални извјештај
Дјеца у конфликтним
разводима

уз подршку



Save the Children

Бања Лука, новембар 2013

Мишљења и ставови изнесени у овом извјештају су ставови Институције омбудсмена за људска права БиХ и не представљају обавезно став Save the Children.

САДРЖАЈ

I УВОД	5
II ЦИЉЕВИ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	6
III ДОСАДАШЊА ИСКУСТВА ОМБУДСМЕНА/ПОЈЕДИНАЧНИ ПРЕДМЕТИ	9
3.1. Проблем издавања путне исправе	9
3.2. Међународне отмице дјеце и алиментација	11
3.3. Одржавање непосредних/личних контаката родитеља и дјеце	13
3.4. Алиментациона потраживања	16
IV ПРАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР У БиХ	18
4.1. Међународни стандарди	18
4.2. Домаћи позитивни прописи	21
V РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	29
5.1. Консултативни састанци са представницима невладиних организација	29
5.2. Консултативни састанци са представницима судова	32
5.3. Консултативни састанци са представницима полиције	1
5.4. Консултативни састанци са тужиоцима	35
5.5. Посебна сарадња са ЦСР	35
5.6. Ситуациона анализа стања у области конфликтних развода на основу података добијених од свих ЦСР и надлежних служби у БиХ	40
5.7. Надлежности и поступања Министарства правде Босне и Херцеговине	45
5.8. Радни састанак Омбудсмена и директорица ЦСР (Бихаћ, Тузла, Сарајево, Бањалука, Мостар, Брчко)	47
VI ГЕНЕРАЛНИ ЗАКЉУЧЦИ И ЗАПАЖАЊА ОМБУДСМЕНА БиХ	48
VII ПРЕПОРУКЕ ОМБУДСМЕНА БиХ	50
Анекс I	52
Анекс II	57
Анекс III	58
Анекс IV	61

I УВОД

Један од основних механизма рада и дјеловања Институције омбудсмена за људска права БиХ (у даљњем тексту Омбудсмени БиХ) и Одјељења за праћење права дјеце јесте рад на појединачним предметима, жалбама родитеља незадовољних радом судова, тужилаштва, органа старатељства или других надлежних органа, због неостваривања својих родитељских права. Користимо се приликом да истакнемо да се Омбудсменима БиХ обраћају родитељи, а врло ријетко дјеца, што представља довољан мотив да се предузимају додатни напори у циљу промовисања права дјетета и заговарања за снажнији глас дјеце у нашем друштву, посебно стога што се од оснивања Одјељења највећи број жалби тиче управо права дјеце у тзв. конфликтним разводима. С обзиром на учесталост овог проблема, Омбудсмени са сигурношћу констатују да су у питању проблеми који доводе у изразито неповољан положај велик број дјеце. За свако дијете развод брака његових родитеља је веома стресно искуство које несумњиво изазива јаке емоционалне реакције, а, нажалост, често смо свјedoци да родитељи својим понашањем дјечи додатно отежавају проживљавање тог искуства, због властите немогућности суочавања са ситуацијом у којој су се нашли и неспремности да преузму одговорност за развој односа са дјететом и бившим партнером.

Вишегодишње праћење рада и начина на које надлежне институције реагују у случајевима повреде права дјетета у току и након развода родитеља, укључујући и прекид ванбрачне заједнице, јасно указују на то да је манипулација дјецом у поступцима развода брака веома честа. Такође, јасно је уочено да постојећа законска и стручна рјешења не обезбјеђују заштиту дјетета и његових права, нпр. када је један родитељ истрајан у намјери да другог родитеља искључи из дјететовог живота или да га омета у вршењу родитељских дужности и слично.

Имајући у виду актуелност и важност проблема, Омбудсмени БиХ су радећи на овом извјештају жељели да потакну институције и стручњаке, који су укључени у поступке рјешавања о заштити права дјетета у случајевима развода брака родитеља, на бољу међусобну повезаност и сарадњу, те на промишљање и проналажење дјелотворних механизма заштите права дјеце. На самом почетку, Омбудсмени напомињу да изради овог извјештаја, као и рјешавању појединачних жалби родитеља у овој области, приступају руководећи се најбољим интересом дјетета, водећи, прије свега, рачуна о ПРАВИМА ДЈЕТЕТА.

II ЦИЉЕВИ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Омбудсмени БиХ је независна институција успостављена у циљу промовисања добре управе и владавине права, заштите слобода физичких и правних лица, како је гарантовано Уставом БиХ и међународним споразумима, који се налазе у анексу Устава. На основу надлежности Институције утврђене у Закону о омбудсмену БиХ, Омбудсмени су развили стратешке циљеве, да би се постигла мисија и визија институције, а то су, између осталог, што ефикаснија заштита и промовисање људских права и сарадња са институцијама и органима Босне и Херцеговине, као и сарадња са невладиним организацијама и грађанима.

У складу са Законом о омбудсмену за људска права Босне и Херцеговине у мјесецу јуну 2009. године са радом је започело Одјељење за праћење права дјече. Одјељење представља национални механизам који треба да обезбиједи уједначавање приступа у остваривању и заштити права дјече на цијелој територији БиХ. У жалбама изјављеним Одјељењу, као одговорни органи, органи који крше и угрожавају права дјече, најчешће су означени центри за социјални рад, судови, школе, рјеђе просвјетне/образовне инспекције и надлежна ресорна министарства у области социјалне и дјечије заштите, као и у области образовања.

Поред поступања по појединачним жалбама и регистрованим предметима, Одјељење за праћење права дјече је предузело низ активности и мјера у циљу промовисања права дјече од којих су свакако значајна истраживања о правима дјече, едукације у школама, израда специјалних извјештаја, учешће на стручним скуповима на којима се расправљало о правима дјече, давање мишљења и сугестија приликом израде закона, стратегија и сл.

Одјељење за праћење права дјече настоји свим својим активностима да подигне свијест одраслих (родитеља и професионалаца) о правима и обавезама према Конвенцији о правима дјетета и осталим међународним и домаћим инструментима за заштиту права дјетета, али и дјече, кроз различите едукативне програме, радионице, да израдом анализа о стању права дјече кроз појединачне жалбе, обиласке институција и установа које збрињавају дјечу, врши процјену стања у њима и континуирано прати усклађеност домаћег законодавства са Конвенцијом о правима дјетета и осталим међународним стандардима.

Одјељење за праћење права дјече врши пријем и регистровање жалби због кршења права и слобода дјече и поступа по тим жалбама, прима грађане који му се обрате ради пружања помоћи у заштити права и слобода дјече, прати стање права и слобода дјече, припрема извјештаје о стању права дјече, благовремено извјештава Омбудсмене о уоченим проблемима у остваривању и заштити људских права и слобода дјече, прати функционисање законодавне, извршне и судске власти од значаја за остваривање права дјече, те сарађује са осталим одјељењима, посебно у случајевима када су кршења права дјече у вези са кршењем права грађана.

Омбудсмени БиХ од оснивања Одјељења сарађују са међународном невладином организацијом SAVE THE CHILDREN, која јача капацитет Одјељења, кроз обезбјеђивање финансијских средстава, али и људских ресурса. Омбудсмени у складу са Стратегијом дјеловања Институције омбудсмена за људска права БиХ од 2010. године до 2014. године, у организацији Save the Children препознају стратешког партнера ради остваривања циљева и имплементације активности Одјељења за праћење права дјече. Захваљујући овој сарадњи, Омбудсменима је омогућено да проведу свеобухватна истраживања.

Када су у питању разводи и рефлексија развода на остваривање права дјецe разведених родитеља, како је напријед наведено, велик број запримљених жалби у Одјељењу тиче се управо ове проблематике. Мишљење Омбудсмeна је да је потребно, поред утврђивања кршења и угрожавања права у појединачним предметима, на системски начин приступити рјешавању овог проблема, односно указати властима у БиХ на који начин да унапријeде остваривање права дјецe у овој области. Анализом је покушано да се обухвате и судски и управни поступци у којима се, између осталог, одлучује о правима дјецe и то од покушаја мирeња/поступка посредовања пред органима старатељства, преко питања у вези са одржавањем личних односа/контаката дјетeта са родитељем са којим не живи, до бракоразводних парница и поступака извршења правоснажних пресуда у дијелу који се односи на издржавање дјецe, код надлежних судова. Циљ истраживања Омбудсмeна и заједничке сарадње са надлежним органима јесте препознати и утврдити разлоге и узроке који доводе до кршења права дјецe у претходно описаним поступцима, али и пронаћи рјешења проблема, те предложити и препоручити надлежним органима на свим нивоима власти на који начин створити одговарајући правни/законодавни оквир, као и да се у пракси у што већој мјери неутралишу и умање негативне посљедице по емоционални развој дјецe и њихово психофизичко здравље.

Омбудсмeни су оцијенили да је немогуће изградити свеобухватну анализу ове проблематике без активног учешћа надлежних органа старатељства, који представљају једну од најважнијих карика у ланцу пружања заштите дјеци и остваривања њихових права на подручју једне локалне заједнице, али и надлежних судова, тужилаштва и органа унутрашњих послова. Уважавајући обавезе Босне и Херцеговине, сходно одредбама Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјетeта и Конвенције о остваривању алиментационих захтјева у иностранству, Омбудсмeни су у истраживање укључили и надлежно Министарство правде Босне и Херцеговине.

Обављени су консултативни разговори са представницима надлежних тужилаштва, првостепених судова и полиције у Бањалуци, Сарајеву и Мостару, као и са представницима Министарства правде БиХ.

Приликом реализације цјелокупног пројекта, посебна сарадња је успостављена са центрима за социјални рад (у даљњем тексту ЦСР) Бихаћ, Бањалука, Сарајево, Тузла, Мостар и Брчко. Омбудсмeни БиХ су са директорицама наведених ЦСР закључили МЕМОРАНДУМ о сарадњи,¹ желећи, прије свега, да укажу на њихов значај у остваривању и заштити права дјетeта у БиХ, а ради остваривања дугорочног заговарања јачања капацитета ЦСР у БиХ. Прије потписивања МЕМОРАНДУМА, Омбудсмeни БиХ су посјетили ЦСР и обавили разговоре са директорицама, желећи упознати руководство са намјерама и циљевима истраживања, али и ради доприноса успостављању добрих односа и сарадње уопште.

¹ Дубоко свјесни да се јачање владавине права и поштовање људских права у Босни и Херцеговини може успјешно обезбиједити само уз активно учешће и уз непосредну сарадњу и редовну координацију свих субјеката укључујући и сарадњу Омбудсмeна БиХ, као националног механизма за заштиту људских права са институцијама које су оријентисане према грађанима и које пружају одређене услуге грађанима, Омбудсмeни су закључили МЕМОРАНДУМ О САРАДЊИ, те постигли *сагласност да ће подстицати и остваривати блиску сарадњу и размјену информација ради провођења активности са крајњим циљем израде свеобухватног специјалног извјештаја „Дјеца у конфликтним разводима“ током 2013. године, али и за потребе израде другог специјалног извјештаја „Улога центара за социјални рад у заштити права дјетeта“*. Омбудсмeни БиХ и ЦСР сарађивали су на партнерским основама, транспарентно, уз стално међусобно информисање.

За потребе истраживања, особље Одјељења је креирало упитник који је достављен свим ЦСР (надлежним службама) у БиХ. Потписивањем *МЕМОРАНДУМА представници ЦСР из већих градова БиХ* преузели су обавезу да испуне упитнике у вези са овим специјалним извјештајем, с тим да је и друга врста упитника била упућена ЦСР, а тиче се њихових капацитета, са циљем израде претходно споменутог специјалног извјештаја “Улога центара за социјални рад у заштити права дјетета”. Значај и улога коју ЦСР имају у заштити права грађана је немјерљива и представља стуб у развоју једног друштва због чега постоји потреба да се обезбиди перманентно јачање капацитета ЦСР, а за што је предуслов свеобухватна анализа тренутног положаја ЦСР у БиХ. Захваљујући успјешној сарадњи, ЦСР су омогућили представницима Институције омбудсмена интервјуе/разговоре са представницима стручних тимова који раде на рефератима који се тичу проблематике конфликтних развода, односно са стручним особљем.

С обзиром на раније остварену сарадњу Институције омбудсмена са невладиним сектором и цивилним друштвом, а у циљу испуњења једног од стратешких циљева из Стратегије дјеловања Институције омбудсмена за људска права БиХ² - сарадња са невладиним организацијама и грађанима, приликом израде овог извјештаја консултовани су представници невладиних организација из области права дјетета. Ово је посебно значајно, уважавајући невладин сектор, односно удружења тзв. самохраних родитеља и удружења која им пружају бесплатну правну помоћ, с обзиром на то да несумњиво представљају значајан фактор у даљњем развоју демократије засноване на владавини права и поштовању људских права у БиХ.

² www.ombudsmen.gov.ba

III ДОСАДАШЊА ИСКУСТВА ОМБУДСМЕНА/ПОЈЕДИНАЧНИ ПРЕДМЕТИ

У непосредној и писменој кореспонденцији са ЦСР, као један од горућих проблема у заштити и остваривању права дјецe управо се намеће *проблем тзв. висококонфликтних развода*, односно заштита права дјецe током судских и управних поступака између родитеља (контакти и виђање родитеља са којим дијете не живи, неслагања око остваривања родитељског права, старатељства, издавања путних исправа, спорови око издржавања, подјела имовине, располагања имовином итд.).

Посебан проблем представљају извршења рјешења органа управе, центара за социјални рад, али неријетко и судских одлука, с обзиром на то да и таква извршења захтијевају ангажман органа старатељства, тако да се веома често јављају проблеми због употребе силе полиције. Управо је ово један од начина да Омбудсмени упознају надлежне власти са проблемима приликом принудног извршавања рјешења центара за социјални рад/органа и непостојања ефикасних механизма да се изврше њихове одлуке, посебно у ситуацијама када дијете трпи и приликом извршења одлука којим је одређено контактирање/виђање дјетета са родитељем са којим дијете не живи. Веома је важно нагласити да су надлежни ЦСР препознали овај проблем као један од најактуелнијих и много пута од оснивања Одјељења за праћење права дјецe затражили да Омбудсмени допринесу системским рјешењима у овој области, цијенећи да комплетан систем нема адекватне одговоре на бројне постојеће проблеме, а у ближој будућности није реално очекивати да ће се стање поправити, уважавајући тешку материјалну ситуацију у БиХ, незапосленост, спор привредни опоравак БиХ након рата итд.

3.1. Проблем издавања путне исправе

Омбудсменима БиХ жалбом се обратила странка због неспремности бившег супруга да да сагласност за прелазак границе за њихово заједничко малољетно дијете које је одлуком суда повјерено на бригу и старање мајци, док се отац обавезао на допринос у издржавању дјетета. Истом пресудом утврђено је да је за одлазак малољетног дјетета у иностранство и прелазак државне границе неопходна сагласност оца. Подносиатељка жалбе је истакнула да отац не жели дати сагласност за прелазак границе заједничког малољетног дјетета, иако са дјететом нема контакта, нити плаћа алиментацију. У складу са својим овлашћењима и надлежностима, Омбудсмени су препоручили надлежном центру за социјални рад да одмах позове оца малољетног дјетета и провјери наводе жалитељке, те да предузме све мјере са циљем успостављања дијалога и нормализације односа између родитеља малољетног дјетета. У конкретном случају жалитељка се за заштиту својих права обратила надлежном суду којем су Омбудсмени БиХ упутили допис указујући на хитност приоритетног рјешавања овог предмета, а с обзиром на то да су права дјетета угрожена због неспремности родитеља дјетета на дијалог. Овај случај ријешен је на начин да је суд донио одлуку којом се омогућава путовање дјетету.

У вези са остваривањем права на путну исправу дјетета, један родитељ се обратио указујући на кршење права дјетета, јер, како наводи, надлежни орган за издавање путне исправе (МУП) захтијева и сагласност оца, иако правоснажном судском пресудом о разводу брака издавање путне исправе и прелазак државне границе није условљено сагласношћу оца. У

конкретном случају, отац дјетета у поступцима код надлежних органа за издавање путне исправе не даје сагласност. Због тога, а све у складу са Упутством о начину утврђивања испуњавања услова за издавање путне исправе из члана 18. став 3. Закона о путним исправама БиХ, надлежни захтијевају мишљење од надлежне службе социјалне заштите (центра за социјални рад). Према тадашњим наводима надлежних представника центра за социјални рад, наведеним упутством само се додатно оптерећују родитељи малољетне дјеце, дјеца, али и органи старатељства.

У случајевима издавања путних исправа, Омбудсмени констатују различита поступања и праксу надлежних органа на територији читаве БиХ, што није у интересу остваривања и заштите права дјеце, јер се таквим поступањима ствара правна несигурност и могућности за различите злоупотребе, што доводи до угрожавања и кршења права дјеце. С тим у вези, апсолутно је оправдано што се надлежни органи унутрашњих послова у случају било каквих недоумица, нејасноћа око сагласности за издавање путне исправе, обраћају надлежним ЦСР, али је потребно заговарати иста законска и практична рјешења на територији читаве државе, уважавајући одредбе Закона о путним исправама БиХ.

Резултати поступака истраживања по појединачним жалбама указују на то да су дјечија права веома често угрожена. Издавање путних исправа регулисано је јединствено на цијелој територији БиХ доношењем Закона о путним исправама БиХ³. Чланом 18. истог закона прописано је да *за малољетно лице, односно пословно неспособно лице захтјев за издавање путне исправе подноси један од родитеља уз сагласност другог родитеља*, а одредбом члана 8. Закона о измјенама и допунама Закона о путним исправама БиХ („Службени лист БиХ“, број 47/04) прописано је да *ће се изузетно од ових одредаба, путна исправа издати ако је једном родитељу одлуком суда додијељено старатељство над дјететом, осим у случају ако је истом одлуком суда издавање путне исправе и путовање дјетета у иностранство условљено сагласношћу другог родитеља*.

Дакле, из садржаја прописаних законских одредби произлази да за издавање путне исправе дјетету и његов прелазак у иностранство није потребна сагласност родитеља са којим дијете не живи и којем није повјерено на старатељство, са једним изузетком, само ако је таква сагласност условљена одлуком суда. Но, Упутством Министарства цивилних послова о начину утврђивања услова за издавање путне исправе из члана 18. став 3. Закона о путним исправама у члану 4. прописано је:

„Уколико је одлуком суда о додјеливању старатељства над малољетним лицем издавање путне исправе условљено сагласношћу оба родитеља, надлежни орган ће од другог родитеља, којем није додијељено старатељство над малољетним лицем, затражити писано изјашњење о давању сагласности за издавање путне исправе. Уколико одлуком суда није условљена сагласност оба родитеља, орган за издавање путне исправе затражиће мишљење о оправданости њеног издавања од надлежне службе социјалне заштите“.

У вези са овим, Омбудсмени оправдано постављају питање да ли други став наведеног члана само додатно и неоправдано оптерећује родитеље малољетне дјеце којим је суд повјерио малољетну дјецу на заштиту, васпитање и издржавање, са посебним освртом на угрожавање

³ „Службени лист БиХ“, број 4/97, 1/99, 9/99, 27/00, 32/00, 19/01, 47/04, 53/07, 15/08 и 42/08

дјечијих права, а такође се непотребно оптерећују и органи старатељства и органи за издавање путних исправа. Посебно се намеће и правно питање да ли се Упутством, као подзаконским актом, дерогирају законске одредбе, одредбе Закона о путним исправама. У рјешавање овог проблема било би цијелиходно и потребно укључити и надлежне органе за издавање путних исправа, посебно цијенећи и потребу ових органа да у оваквим ситуацијама дјелују веома пажљиво и опрезно, с обзиром на то да се ради о дјечи. У свим својим дописима органи за издавање путних исправа истичу и наглашавају да само поступају у складу са Законом и у складу са Упутством, а то у пракси и у свакодневници има за посљедицу да се у сваком конкретном случају, када не постоји сагласност другог родитеља, органи за издавање путних исправа обраћају надлежним службама, односно органима старатељства са захтјевима за давање мишљења за издавање путних исправа, без обзира на то да ли је одлуком суда условљена сагласност другог родитеља.

На радном састанку одржаном у Бањалуци, са директорицама ЦСР, потписницима МЕМОРАНДУМА, Омбудсмени БиХ су поставили ово исто питање у вези са издавањем путних исправа, а један од закључака састанака јесте да се, иако свјесни злоупотреба, манипулација од родитеља, евентуалних пропуста и слично, управо оваквим поступањем надлежних штите интереси и права дјече и да такав начин поступања (правно и фактички) треба задржати.

3.2. Међународне отмице дјече и алиментација

Омбудсменима се молбом за помоћ обратио отац дјетета, а ради остваривања права дјетета на одржавање личних/непосредних односа/контаката са другим родитељем. Након развода брака, заједничко дијете је повјерено мајци, постигнут је споразум о начину одржавања личног односа/контакта између оца и дјетета, а родитељи су постизали заједничке договоре око свих питања у вези са заједничким дјететом. Потом је дијете са мајком отпутовало у иностранство. Отац је о свему био благовремено обавијештен и био је сагласан да дијете путује са мајком. Постигнут је договор да ће се и даље његовати однос отац-син и да ће одржавати контакте у што већој мјери. Након одласка у иностранство, мајка склапа брак са страним држављанином, у браку стичу дијете, а између оца, подносиоца жалбе, и његовог сина готово да нема контакта, јер мајка не сарађује и одбија било какве контакте. Отац дјетета се не може помирити са чињеницом да не зна гдје му дијете станује, да нема сазнања о томе шта ради, како је итд. Разматрајући сваку могућност да се, прије свега, дјетету помогне и заштите његова права, Омбудсмени БиХ су се обратили ЦСР на чијем подручју борави отац, али и бака и дјед дјетета, по мајци, са захтјевом да родитељима мајке појасне све могуће и евентуалне правне посљедице по дијете и мајку, са посебним освртом на значај контактата и виђања оца и дјетета, односно на неопходност сарадње њихове кћерке са бившим супругом. Међутим, све активности и предузете мјере нису дале успјеха. Полазећи од одредаба УН Конвенције о правима дјетета, руководећи се најбољим интересом дјетета, Омбудсмени БиХ су се обратили и Министарству правде БиХ и Министарству вањских послова, да би предузели све што је могуће и у надлежности Министарства те да би посредством амбасаде или дипломатско-конзуларног представништва отац дјетета, подносилац жалбе, сазнао адресу становања сина и са њим остварио контакт. Министарство правде Босне и Херцеговине обавјештава о начинима остваривања права у складу са одредбама Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјетета. Пошто је подносиоцу жалбе истински стало да оствари контакт са сином, током поступка истраживања несумњиво је утврђено да је он у потпуности поступио у складу са свим датим

упутствима надлежних, односно је да поднио захтјев за виђање, да је превео сву потребну документацију, одлазио у иностранство на различита испитивања и вјештачења, али, без обзира на то, још увијек се контакти оца са сином не одвијају у потребној мјери. Овај предмет веома је значајан са аспекта заштите права дјецe у оваквим и сличним ситуацијама, те са аспекта обавезе да се обезбиједи примјена Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјетета. Овај примјер је значајан, јер представља конкретан показатељ како родитељ са којим дијете не живи тешко може да оствари контакт са дјететом, посебно ако живи у иностранству, уколико је родитељ са којим дијете живи истрајан у намјери да га искључи из живота дјетета.

Одјељење за праћење права дјецe има одређена искуства и у вези са пријављивањем тзв. међународних отмица, односно родитељи се најчешће обраћају телефонским путем тражећи правне савјете приликом противправног задржавања дјецe у иностранству од другог родитеља, а било је и појединачно изјављених жалби, тј. регистрованих предмета. Нпр. у једном случају, а према наводима мајке, у раним јутарњим часовима, отац дјетета је без знања и сагласности мајке одвео њихово заједничко малољетно дијете у Аустрију. Отац је са дјететом илегално прешао границу БиХ, дијете је прекинуло школовање, а у кореспонденцији мајка је истицала да никада оцу није бранила или ограничавала виђање/контакте са дјететом. Бракоразводни поступак међу брачним супружницима још није формално правно завршен, али је прије три године фактички прекинута брачна заједница. Мајка је навела да је заправо Амбасада Републике Аустрије у БиХ без њене сагласности издала оцу путну исправу за дијете. Са истом путном исправом покушан је прелазак државне границе БиХ, али како надлежна гранична служба оцу није дозволила прелазак границе, учинио је то илегално. С обзиром на Конвенцију о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјетета, о наведеном догађају затражена је помоћ и што бржа реакција надлежног Министарства правде БиХ, а након подношења захтјева мајке. Посредством надлежног министарства, Омбудсмени су обавијештени да је надлежни суд у Аустрији заказао рочиште, те да је мајци додијељен адвокат по службеној дужности. Мајка дјетета је потврдила наводе надлежног органа, те саопштила да су аустријски органи донијели одлуку којом се дијете повјерава на заједничко старатељство оца и мајке, али да ће дијете живјети у Аустрији са оцем и да тренутно редовно похађа школу. Мајка изражава незадовољство радом аустријских органа, јер приликом доношења одлуке нису саслушали дијете. Уважавајући чињеницу да Омбудсмени немају нити надлежност нити механизме да од иностраних органа траже било коју врсту изјашњења или да њихов рад преиспитују и надзиру, Омбудсмени су предмет затворили, те мајци указали на постојање Омбудсмена (**Volksanwaltschaft**) у Аустрији и могућности изјављивања жалбе тој институцији.

Током 2010. године у Одјељењу је запримљена жалба, у којој подносилац жалбе наводи да је отац дјечака и дјевојчице, који су држављани САД, а да их је мајка без његове сагласности одвела-вратила у БиХ, након чега је извршила накнадни упис дјецe у матичну књигу рођених у БиХ. Поступак истраживања Институције омбудсмена био је усмјерен на ЦСР на подручју на којем је боравила мајка са дјецом. Према информацијама надлежног ЦСР, дјецa нису присилно одведена, односно отета, јер је отац напустио БиХ крајем 2009. године и од тада не одржава лични контакт нити доприноси њиховом уздржавању. Надаље, наводи се да је тачно да су дјецa уписана у МКР, као и да су дјецa рођена у САД, али да су држављани БиХ, а не САД. У овом предмету, по пријави подносиоца жалбе, надлежни орган извршио је инспекцијски надзор, након чега је рјешењем наложено да ЦСР изврши допуну постојећих налаза и мишљења, прибави мишљење психолога и педагога, сачини потпуније социјалне

анамнезе итд. ЦСР је поступио у складу са наложеним, а родитељима је упућено упозорење за заштиту права и интереса дјецe.

3.3. Одржавање непосредних/личних контаката родитеља и дјецe

Мајка дјетета обратила се Омбудсменима захтијевајући помоћ у циљу остваривања права дјетета, јер отац дјетета не жели да дијете преда мајци, како је то одређено рјешењем ЦСР, а касније и правоснажном судском пресудом. Током поступка истраживања несумњиво је утврђено да су надлежни, цијенећи све доказе, одлучили да дијете повјере мајци, упркос томе што је отац подносио кривичне пријаве због физичког злостављања дјетета и надлежним органима указивао на неподобност мајке за обављање родитељске улоге. Предузимани су додатни напори од ЦСР и суда, од савјетодавног рада до покушаја да различитим механизмима дијете предају мајци, али је било сасвим јасно да у потпуности изостаје заштита дјететових права. Омбудсмени су позвали Центар да предузму додатне напоре, посебно имајући у виду проток времена од доношења закључка о дозволи извршења, уз активно учешће других надлежних органа са територије општине, како је то и до сада рађено. У складу са утврђеним, Омбудсмени за људска права Босне и Херцеговине наконведеног истражног поступка по жалби подносиоце, а у складу са својим овлашћењима из члана 32. Закона о омбудсмену за људска права БиХ, препоручили су ЦСР, да без одгађања на основу овлашћења из члана 283. односно члана 284. ЗУП ФБиХ, проведу поступак извршења ради предаје дјетета мајци. Омбудсмени су упутили ову препоруку цијенећи да је потребно вријеме да судови одлуче по тужби, а дијете несумњиво сноси негативне посљедице по психофизичко здравље. Међутим, до извршења рјешења није дошло због, према наводима ЦСР, неадекватне асистенције и подршке полиције, а отац дјетета упућује озбиљне пријетње и увреде на рад представника ЦСР. Првостепени суд усваја тужбени захтјев подносиоце жалбе и дијете повјерава мајци, а отац дјетета изјављује жалбу на пресуду. У најбољем интересу дјетета, Омбудсмени су се обратили предсједнику другостепеног суда, указујући на бројне проблеме у предмету, те је суду предложено да у што краћем року одлучи по жалби оца. Другостепени суд потврђује пресуду првостепеног суда и мајка подноси приједлог за извршење првостепене пресуде, што опет подразумева одређено вријеме.

Омбудсмени су од ЦСР затражили да предузме додатне напоре да би се дијете у што већој мјери прилагодило за сусрет са мајком, али безуспјешно. Наиме, тешко је замислити какве све посљедице сноси дијете, по своје психофизичко здравље, те су омбудсмени позвали предсједника суда да, уважавајући одредбе чланова 365, 366, 367. и 368. Породичног закона Федерације БиХ, суд што прије проведе извршење.

Омбудсмени БиХ запримили су жалбу мајке, а наводи жалбе односили су се на незадовољство радом ЦСР и суда, због доношења рјешења којим се одређује начин одржавања непосредних контаката оца дјетета са дјететом. Подносиоце жалбе је током поступка истраживања експлицитно од Омбудсмена захтијевала да се изјасне да ли је поступање надлежних приликом извршења рјешења незаконито. Како је мајка истицала, поступајући судија и представници ЦСР неовлашћено су ушли у кућу у којој живи са дјететом и родитељима, са намјером да дијете одузму. Током поступка истраживања, подносиоце жалбе није навела разлоге због којих сматра да отац не треба да виђа дијете, наводећи да то није разлог обраћања Институцији омбудсмена. Из списка предмета несумњиво произлази да дијете не остварује своје право да редовно одржава личне односе са оцем, да не

контактира са баком и дједом итд. Полазећи искључиво од жалбених навода подносиоце, Омбудсмени су оцијенили да су они неосновани, односно да ће о тим наводима одлучити надлежни органи, али су јасно установили да се мајка, као странка у различитим поступцима, итекако користи свим расположивим механизмима за заштиту својих права и да се користи свим правним недостацима и празнинама да би оца дјетета у потпуности искључила из живота дјетета. Омбудсмени су одмах, након прелиминарних резултата истраживања, констатовали да мајка грубо крши права дјетета, с обзиром на то да отац није годинама видио дијете, јер је мајка родитељ коме је дијете повјерено и има превелику моћ и доноси све одлуке о свим околностима у дјететовом животу, односно сама је процијенила да дијете не треба да виђа оца. По мишљењу Омбудсмена, надлежни државни органи и носиоци јавне власти не би смјели такво стање одржавати, већ би га требали отклонити. У препоруци, упућеној надлежном суду, Омбудсмени су упозорили на погубне посљедице мајчиног дјеловања и поступања на психу дјетета. Дјеловање суда кроз репресивни апарат није довољно, јер манипулација дјететом није правна радња у својој основи. Само стална, отворена и активна сарадња струка – права, психологије, социјалног рада, психијатрије и других - може довести до благовременог уочавања манипулације и даљњег поступања у циљу њиховог отклањања и обезбјеђења заштите интереса дјетета. Међутим, Омбудсмени су процијенили да је потребно да суд предузме мјере да би злоупотреба и манипулација дјететом престала, а што је могуће постићи само ако се у што краћем року донесе судска одлука по приједлозима и тужбама оца и мајке дјетета. Суд је поступио по препоруци Омбудсмена, али према посљедњим сазнањима, дијете још увијек не остварује своје право, односно не остварује контакте са својим оцем и његовом породицом.

Током 2011. године, Институција омбудсмена је „истраживала“ и била укључена у веома комплексан и сложен случај. Пресудом суда разведен је брак, а дијете повјерено мајци. У моменту обраћања Омбудсменима БиХ дијете се налазило код оца, а разлог обраћања јесте незадовољство оца због одлука и поступања надлежних органа, *јер дијете не жели да живи са мајком, те отац само жели да се поштује воља дјетета и не може га „предати“ мајци, јер би то за њега био шок*, али тражи ангажман Омбудсмена у извршном поступку, с обзиром на то да је пресуда постала правоснажна. Оцу је одмах указано да Омбудсмени немају мандат и надлежност да се мијешају у одлучивање судова, те да је установљено да је отац користио све расположиве механизме за осваривање својих права које има као родитељ. ЦСР је уложио много професионалног рада и труда да се покуша пронаћи компромисно рјешење између родитеља, а Омбудсмени су од ЦСР затражили предузимање додатних напора да би се, првенствено, отац мотивисао да прихвати тренутну ситуацију. Неспорно је да је отац злоупотребљавао позицију моћи родитеља са којим дијете живи, а што је према пракси судова или би требало да буде један од разлога за неповјеравање дјетета таквом родитељу. Несумњиво је да ће, уколико дијете остане код оца дужи временски период, дјететов положај бити гори, односно додатно ће се трауматизовати, с обзиром на то да су сви надлежни констатовали да је више него очигледно да отац само тражи начин да дијете одвоји од мајке. Ако би се и прихватиле чињенице и разлози забринутости оца из жалбе (*„дијете везано за оца, боји се мајке“* итд.), утврђено је да отац не чини ништа да би се евентуално нешто промијенило у таквим осјећањима и односима, ради здравља и добробити свог дјетета. Из достављене документације није произлазило да на било који начин отац припрема дијете за контакт, а камоли за повјеравање, већ само тврди и изјављује да је дијете везано за оца и његову породицу. Имајући у виду узраст дјетета (рођ. 2005. године), установљено је да је несумњиво лако манипулисати дјететом и довести га у стање збуњености, а судећи према приложеној документацији, никако се не није могло констатовати да мајка није

заинтересована за дијете, што отац тврди, нити се може на било који начин игнорисати чињеница да дијете има мајку и сроднике по мајци. Надлежни у ЦСР су процијенили да се оваква ситуација у великој мјери негативно одразила на психофизичко здравље дјетета, с обзиром на чињеницу да је дијете у неколико наврата „отимано“ од мајке, након што би дошло до извршења правоснажне пресуде. Цијенећи озбиљност ситуације, Омбудсмени БиХ су позвали ЦСР да озбиљно размотре могућност подношења приједлога за одузимање родитељског права оцу код надлежног суда у складу са Породичним законом и Законом о ванпарничном поступку. Такође су позвани да размотре могућност подношења кривичне пријаве надлежном тужилаштву, због кривичног дјела запуштање и злостављање малолетног лица, руководећи се одредбама КЗ РС и одредбама Породичног закона. Подносилац жалбе се након поступка истраживања није више обраћао Институцији омбудсмена, али су Омбудсмени, користећи надлежности и овлашћења, оцијенили да је у најбољем интересу дјетета да и даље инсистирају на предузимању радњи од надлежних. Отац дјетета процјењује шта је за дијете најбоље и потом то проводи у дјело, занемарујући мишљења и сугестије суда и ЦСР, те на тај начин грубо крши права дјетета. Неминовно се наметнуо закључак да је просто немогуће реаговати у циљу заштите дјетета и радити са оцем на успостављању нормалног и конструктивног дијалога између родитеља, а најтеже последице трпи дијете. Омбудсмени су оцијенили да отац дјетета оваквим понашањем врши насиље над својим дјететом, односно у вези с тим истакнуто је да сви облици насиља, злостављања, злоупотребе или занемаривања дјете, којима се угрожавају или нарушавају физички и психички интегритет, представљају повреду једног од основних права дјетета, а то је право на живот, опстанак и развој. За разлику од одраслих који имају право на живот, није сасвим случајно што дјеца, поред права на живот, имају право на опстанак и развој, с обзиром на различите последице кршења права по психофизичко здравље дјете. Омбудсмени су у комплетан поступак укључили Центар за ментално здравље са циљем да се ЦСР помогне у превазилажењу настале ситуације. ЦСР обавјештава Институцију омбудсмена да су поводом извршења у просторије суда приступили родитељи дјетета, дијете и представници Центра. Поступајући судија обавио је вишесатни разговор са дјететом, удаљио све остале присутне из суднице и дијете је, након што је изразило спремност, са мајком напустило просторије суда. Међутим, тада долази до немилих догађаја, због тога што је отац поново отео дијете, а тек након интервенције полиције и након што је надлежни тужилац одредио притвор за оца, дијете је предато мајци, након чега су смјештени у сигурну кућу. Уз бројне проблеме и потешкоће, ипак је дошло до извршења пресуде, а према посљедњем акту ЦСР, мајка је упоставила добар контакт са дјететом и дијете је кренуло у школу. Код дјетета је, услед свих дешавања, препознат страх од оца, те је констатовано да постоји висок ниво анксиозности од сусрета са оцем. Против оца се воде кривични поступци у вези са самовољом и противправним задржавањем дјетета, али и кривичног дјела преваре више лица. Поводом захтјева оца, пред ЦСР одржана је усмена расправа на којој отац није изразио спремност за преузимање одговорности за тренутно психофизичко стање дјетета, а тврди да ниједан његов поступак није био угрожавајући за дијете. Стручни тим ЦСР је потом процијенио да је за дијете најбоље да не виђа оца.

Омбудсмени су, поступајући по жалби мајке која је наводила бројне проблеме у комуникацији и контактима оца и дјете, након фактичког прекида брачне заједнице, установили да ЦСР једне мање општине у БиХ није поступао у складу са својом законском обавезом, односно није одлучио о питањима као што су којем ће родитељу дијете бити повјерено, о личним односима са родитељем са којим дијете неће живјети, о његовом издржавању и о осталим облицима родитељске бриге, јер се брачни партнери о тим

питањима не могу споразумјети. Како су у ЦСР сматрали, исти немају овлашћење да рјешавају спорна питања мимо судова, те да до доношења пресуде Суда све зависи од договора супружника. Имајући у виду утврђено чињенично стање, Омбудсмени су ЦСР препоручили да у складу са чланом 50. Породичног закона ФБиХ донесу рјешење којим ће, у најбољем интересу дјече, уредити спорна питања, с ким ће живјети, о личним односима дјетета са родитељем са којим неће живјети, о његовом издржавању и о осталим садржајима родитељског старања.

Поступајући по жалби мајке, Омбудсмени утврђују да је првостепени суд у цијелости уважио приједлог и мишљење ЦСР приликом развода брака, у погледу повјеравања, контаката и издржавања. Из навода жалбе је произлазило да је подносиатељка жалбе сматрала да се у пракси одлука суда показала као штетна за дијете, што се огледало у самовољном прекидању контаката оца са дјететом на више од годину дана, а при томе отац није уопште доприносио издржавању дјетета. Због тога, подносиатељка жалбе покреће нови судски поступак ради измјене начина контактирања оца са малољетним дјететом, што свакако опет подразумијева учешће ЦСР, ради заштите права и интереса дјетета. Међутим, она је изражавала сумњу у вези са поступањем ЦСР. Омбудсмени су током поступка истраживања установили да постоје опречна мишљења водитеља поступка у ЦСР, са једне стране, и подносиатељке жалбе, са друге стране, због чега су, опреза ради, препоручили да се, искључиво у циљу остваривања најбољег интереса дјетета, донесе одлука о изузећу ЦСР из даљњег поступања у предмету, те да се предмет уступи на даљње вођење поступка другом ЦСР.

3.4. Алиментациона потраживања

Поступајући по жалби мајке, због неизвршавања рјешења суда којим се оцу дјетета налаже да исплати огроман новчани износ са законском затезном каматом на име неплаћене алиментације/издржавања дјетета, Омбудсмени су настојали да, ради остваривања најбољег интереса дјетета, размотре сваку могућност да се дјетету помогне у остваривању и заштити права. Одмах по пријему овакве жалбе/поднеска може се констатовати кршење права дјетета на адекватан животни стандард, односно већ је јасно да родитељ неизвршавањем законске обавезе родитеља, на посредан или непосредан начин, утиче на остваривање бројних права дјетета. Током поступка истраживања није било спорно да суд у складу са Законом о извршном поступку предузима радње и активности ради реализације рјешења о извршењу, што није довело до тога да дијете оствари своја права. Суд је установио да отац дјетета није своју законску обавезу испунио у периоду дужем од 10 година. Омбудсмени су позвали да суд, уважавајући све отежавајуће околности у раду суда, уради све што је потребно да се извршни поступак заврши и дијете оствари своје право. Отац дјетета је правоснажно оглашен кривим за кривично дјело избјегавање давања издржавања, те је условно осуђен на казну затвора. Без обзира на чињеницу да је и кривично одговоран, и даље избјегава давање издржавања. Предсједник суда је позван да суд, а у складу са одредбама Кривичног закона, размотри могућност опозивања условне осуде. Поводом поступања и тражења Омбудсмена, суд оцу доставља упутство за издржавање казне затвора, на коју отац улаже молбу за одгађање извршења казне. Према ријечима мајке, предсједник суда је лично разговарао са оцем дјетета, наводно појаснио да „може завршити у затвору“, али је чињеница да је отац почео да плаћа алиментацију. Нажалост, то је трајало само три до четири мјесеца, те су се Омбудсмени поново обратили суду.

Овом приликом се користимо да истакнемо случај неплаћања издржавања/алиментације од стране оца који је директор властитог ДОО предузећа и који је одбијао да као одговорно лице извршава рјешење суда којим се предузећу налаже да са одговарајућег текућег рачуна пребаца новчана средства на текући рачун мајке, на име алиментације. Отац је умјесто плаћања алиментације радије прихватио да плаћа новчане казне.

IV ПРАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР У БиХ

4.1. Међународни стандарди

Процјена стања права дјеце у конфликтним разводима извршена је на основу принципа и стандарда утврђених у међународним и регионалним конвенцијама, прије свега, *Конвенцији УН о правима дјетета*⁴, затим *Конвенцији о надлежности, мјеродавном праву, признању, извршењу и сарадњи у односу на родитељску одговорност и о мјерама за заштиту дјеце*⁵, *Конвенцији о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјетета*⁶, *Европској конвенцији о остваривању дјечијих права*⁷, *Европској конвенцији о контактима са дјецом*⁸ и *Конвенцији о остваривању алиментационих захтјева у иностранству*⁹.

Положај и права дјеце у конфликтним разводима најпотпуније је дефинисан и уређен ***Конвенцијом УН о правима дјетета***, као основним и универзалним међународним документом у области заштите права дјетета.

Конвенција у члану 3. предвиђа, као један од основних принципа, који би требало да се разматрају заједно са свим другим правима у Конвенцији, *принцип најбољег интереса дјетета* према којем: *у свим акцијама у вези са дјецом, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне друштвене добротворне институције, судови, управне власти или законски органи, најбољи интереси дјетета биће од првенственог значаја*“ те да државе-потписнице *„узимају на себе да обезбиједи дјетету заштиту и бригу која је потребна за његову добробит, узимајући у обзир права и дужности његових родитеља, законских старатеља или других појединаца законски одговорних за њега, и да би се ово постигло, предузеће све законске и управне мјере.“*

У вези са напријед наведеним чланом, члан 9. Конвенције одређује да ће се државе-потписнице побринути да ***дијете не буде против своје воље одвојено од својих родитеља***, осим када надлежне власти које подлијежу судском испитивању одлуче, у складу са одговарајућим законима и процедурама, да је такво одвајање потребно у најбољем интересу дјетета. Таква одлука може бити потребна у одређеним случајевима као што су злостављање или занемаривање дјетета од родитеља, или гдје родитељи живе одвојено и мора се донијети одлука о дјететовом мјесту становања. Државе-потписнице ће поштовати ***право дјетета које је одвојено од једног или оба родитеља да одржава личне везе и непосредни додир са оба родитеља редовно***, осим када је то супротно интересима дјетета.

Члан 12. Конвенције прописује да ће државе-потписнице обезбиједити дјетету које је у стању да обликује своје властите ставове ***право да слободно изражава такве ставове о свим питањима која се тичу дјетета***, а ставовима ће се придавати одговарајућа важност у складу са узрастом и зрелошћу дјетета. Надаље, у ову сврху дијете ће добити прилику да буде саслушано у било каквом судском или управном поступку који се тиче дјетета, било

⁴ Усвојена 20. новембра 1989. године од Генералне скупштине Уједињених нација

⁵ Сатављена у Хагу 19. октобра 1996. године

⁶ Потписана у Хагу 25. октобра 1980. године

⁷ Састављена у Стразбуру 25. јануара 1996. године

⁸ Састављена у Стразбуру 2003. године

⁹ Усвојена 1956. године

директно, преко представника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са процедуралним правилима националног закона.

Државе-потписнице ће предузети **мјере против незаконитог одвођења и невраћања дјеце из иностранства**. У том циљу државе-потписнице ће тежити закључивању билатералних или мултилатералних споразума или продужавању постојећих споразума.¹⁰

Конвенција у члану 18. дефинише **родитељске одговорности**, те је у том предвиђено да ће се државе-потписнице трудити што више могу да обезбиједи признање принципа да оба родитеља у основи имају заједничку одговорност за подизање и развој дјетета. **Родитељи, односно законски старатељи сnose првенствену одговорност за подизање и развој дјетета**, а која се, превасходно, састоји у заштити најбољег интереса дјетета. Државе-потписнице ће пружити одговарајућу помоћ родитељима или законским старатељима, у сношењу одговорности за подизање дјетета и обезбиједиће развој институција, установа и служби за бригу о дјечи.

У сегменту остваривања *уздржавања за дијете*, Конвенцијом је у члану 27. став 4. прописана обавеза држава-потписница да предузимају све *одговарајуће мјере да обезбиједи да дијете добије уздржавање од родитеља или других лица која имају финансијску одговорност за дијете*, и у држави-потписници и из иностранства. Ако лице која има финансијску одговорност за дијете живи у некој држави другачијој од државе у којој живи дијете, државе-потписнице ће потицати приступ међународним споразумима или закључивање таквих споразума, као и склапање других одговарајућих аранжмана.

Конвенција о надлежности, мјеродавном праву, признању, извршењу и сарадњи у односу на родитељску одговорност и о мјерама за заштиту дјеце, између осталог, уређује и области **додјеле, остваривања, престанка или ограничења родитељске одговорности**, као и њено преношење; затим права бриге, укључујући права повезана са бригом о личности дјетета и, посебно, право одлучивања о боравишту дјетета, као и права приступа, укључујући и право да се дијете кроз неко ограничено вријеме одведе у мјесто које није дјететово стално боравиште; старатељство, туторство и сличне институције; смјештај дјетета у удомитељску породицу или у установу за бригу о дјечи, или пружање бриге путем *кафале* или неке друге сличне установе; као и надзор од јавног органа овлашћеног за бригу о дјетету, над сваким лицем којем је дијете повјерено.

Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјетета има за циљ да обезбиједи што **хитнији повратак дјеце незаконито одведене или задржане у некој држави уговорници**, као и да обезбиједи да се права на бригу и виђање са дјететом по закону једне државе уговорнице стварно поштују у другој држави уговорници.

У смислу члана 3. Конвенције, одвођење или задржавање сматраће се незаконитим ако представља повреду права на бригу што га је добило лице, институција или било који други орган, колективни или појединачни, по закону државе у којој је дијете било стално настањено прије одвођења или задржавања.

¹⁰ Конвенција УН о правима дјетета, члан 11.

Централни извршни органи ће међусобно сарађивати и унапређивати сарадњу међу надлежним органима у земљама уговорницама да би се обезбиједило што хитније враћање дјетета и постигли остали циљеви ове Конвенције.¹¹ У вези са овим, а у смислу члана 21. Конвенције, централни извршни орган предузеће кораке за отклањање, колико је то могуће, свих препрека у остваривању несметаног уживања права на виђење и удовољење свим условима од којих може да зависи остваривање ових права.

Чланом 11. Конвенције предвиђена је обавеза судских или управних органа држава уговорница да хитно проведу поступак за повратак дјетета.

Предмет **Конвенције о остваривању дјечијих права** је, у најбољим интересима дјеце, унапређивати њихова права, додијелити им процесна права и олакшати им остваривање тих права на начин да се обезбиједи да дјеца, сама или посредством других лица или органа, буду обавијештена и да им буде допуштено да учествују у поступцима пред судским органима који их се тичу.¹²

Конвенција у члану 3. обезбјеђује дјетету, за које се према унутрашњем праву сматра да има довољну способност разумијевања, у поступку пред судским органом који га се тиче, **да захтијева право добивања свих одговарајућих информација**, да буде консултовано и да изрази своје мишљење, те да буде обавијештено о могућим посљедицама које би настале у складу са тако изнесеним мишљењем и о могућим посљедицама било које одлуке.

Странке ће размотрити могућност **додјељивања дјечи додатних процесних права** у односу на поступке пред судским органима који их се тичу, нарочито:

- а) право да захтијевају да им помаже прикладно лице које сами изаберу да би им помогло да изразе њихово мишљење;
- б) право да захтијевају, лично или уз помоћ других лица или органа, именоване посебног заступника, у одговарајућим случајевима адвоката;
- ц) право да именују свог властитог заступника;
- д) право да остваре нека или сва или права која имају странке у таквим поступцима.¹³

Хитност дјеловања у поступцима који се тичу права дјеце предвиђена је и овом конвенцијом, односно чланом 7., према којем ће, у поступцима који се тичу дјетета, судски орган дјеловати хитно да би се избјегла непотребна одуговлачења, те ће се омогућити поступци који обезбјеђују брзо извршење донесених одлука. У хитним случајевима судски орган ће бити овлашћен, кад је то прикладно, да доноси одлуке које су извршне одмах.

У циљу спречавања или рјешавања спорова или избјегавања поступка пред судским органима који се тичу дјеце, странке ће, у одговарајућим случајевима које ће саме одредити, **поттицати посредовање и друге поступке рјешавања спорова и примјењивање тих поступака у постизању споразума**.¹⁴

¹¹ Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјетета, члан 7.

¹² Европска конвенција о остваривању дјечијих права, члан 1. став 2.

¹³ Европска конвенција о остваривању дјечијих права, члан 5.

¹⁴ Европска конвенција о остваривању дјечијих права, члан 13.

Конвенција о остваривању контаката са дјецом у члану 4. дефинише да ће *дијете и његови родитељи имати право на остваривање и одржавање редовних међусобних контаката*, који могу да буду ограничени или искључени само ако је то потребно у најбољем интересу дјетета. Ако није у најбољем интересу дјетета да се контакт са једним од његових или њених родитеља одвија без надзора, размотриће се могућност остваривања контакта под надзором или неких других облика контаката са тим родитељем.

Приликом рјешавања спорова о контактима, члан 7. Конвенције прописује да ће *правосудни орган предузети све одговарајуће мјере да би обезбиједио да оба родитеља буду обавијештена о важности успостављања и одржавања контаката са њиховим дјететом*, како за њихово дијете, тако за њих саме, да би потицао родитеље и друга лица која су у породичној вези са дјететом да постигну пријатељски договор у вези са контактима, посебно коришћењем породичног посредовања и других поступака за рјешавање спорова, те да би прије доношења одлуке обезбиједио да на располагању имају довољно обавјештења, добивених посебно од вршилаца родитељске одговорности, а у циљу доношења одлуке у најбољем интересу дјетета те, по потреби, прибавио додатна обавјештења од других надлежних органа или лица.

Конвенција за остваривање алиментационих захтјева у иностранству има за циљ да олакша остваривање издржавања на које неко лице, које се налази на територији једне од страна уговорница, полаже право на потраживање од неког другог лица, које потпада под јурисдикцију друге стране уговорнице.

4.2. Домаћи позитивни прописи

Босна и Херцеговина

Конвенција о правима дјетета је уставна категорија, односно директно се примјењује у Босни и Херцеговини, сходно **Уставу Босне и Херцеговине**. Заштита људских права је кроз Устав БиХ интернационализована¹⁵, односно слијеђени су западни узорци, а сам Устав је инспирисан Општом декларацијом о људским правима, Међународним пактом о грађанским и политичким правима, Међународним пактом о економским, културним и социјалним правима и многим другим конвенцијама о људским правима. Прописом о примјењивости Европске конвенције о људским правима и слободама и осталих 15 међународних конвенција Устав у Анексу I „поуостављује“ цијели пакет људских права и основних слобода различите врсте и различитог домета. Чланом II Устава прописано је да ће Босна и Херцеговина и оба ентитета обезбиједити највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода. У истом члану II, став 7. прописано је да ће Босна и Херцеговина остати или постати страна уговорница међународних стандарда побројаних у Анексу I Устава¹⁶(побројана и Конвенција о правима дјетета).

Проблем конфликтних развода и поступци који се тичу права дјеце која се остварују у различитим судским и управним поступцима регулисани су бројним законима, при чему се, за потребе овог извјештаја, таксативно наводе најзначајнији закони. Поступак издавања путних исправа за дјецу у случају неслагања родитеља регулисан је **Законом о путним**

¹⁵ Коментар Устава БиХ, Штајнер/Адемовић (издавач Фондација Конрад Аденауер Штифтунг)

¹⁶ Додатни споразуми о људским правима који ће се примјењивати у Босни и Херцеговини

исправама БиХ¹⁷. На ентитетским нивоима и у Брчко Дистрикту наведени поступци су регулисани породичним законима, кривичним законима, законима из области социјалне заштите, законима о парничном и извршном поступку, те законима о општим управним поступцима.

Република Српска

Породични закон¹⁸

Породичним законом РС уређени су поступци у вези са заштитом и пружањем правне помоћи породици и њеним члановима, а које обавља орган старатељства (ЦСР). Законом је прописана обавеза брачних супружника да, прије подношења тужбе или заједничког приједлога за развод брака, ако имају заједничку малољетну или усвојену дјецу или дјецу над којом је продужено родитељско старање, пред надлежним органом старатељства покрену поступак мирења¹⁹. Обавезујуће је за ЦСР да закажу рочиште за покушај мирења на које ће позвати оба брачна супружника на савјет. У поступку мирења орган старатељства, имајући у виду интересе дјече, настојаће да се брачни супружници споразумију о заштити, васпитању и издржавању заједничке малољетне дјече, супружничком издржавању, подјели заједничке имовине, враћању поклона и о свим другим питањима од значаја за супружнике, њихову малољетну дјецу, брачну и породичну заједницу која се гаси²⁰. Приликом доношења пресуде којом се брак поништава или се брак разводи, суд по службеној дужности одлучује о заштити, васпитању и издржавању заједничке дјече. Ако се у брачном спору рјешава и о заштити, васпитању и издржавању дјече, орган старатељства учествује у том поступку ради заштите интереса дјече, ставља приједлоге о заштити, васпитању и издржавању дјече, те је овлашћен да у границама тог приједлога износи и чињенице које странке нису навеле и предлаже да се изведу потребни докази, да улаже правна средства и предузима друге парничне радње. Родитељско право врше родитељи споразумно. У случају неслагања родитеља, о вршењу родитељског права одлучује ЦСР. Кад суд у брачном спору одлучи да се брак поништава или да се разводи, одлучиће у истој пресуди о повјеравању дјече на заштиту и васпитање²¹. Закон прописује да ако дијете не живи у заједници са оба родитеља, родитељи ће се споразумјети о начину одржавања личних односа са дјететом (посјете и сл.). Ако до таквог споразума не дође, одлуку о томе доноси орган старатељства. Орган старатељства може у име малољетног дјетета покренути спор о издржавању, односно за повећање издржавања, кад родитељ код кога се дијете налази на заштити и васпитању без оправданих разлога не користи то право, а ако родитељ не тражи извршење досуђеног издржавања, орган старатељства је овлашћен да у име малољетног лица поднесе суду приједлог за извршење²².

¹⁷ «Службени лист БиХ», број: 04/97, 01/99, 09/99, 27/00, 32/00, 19/01, 47/04, 53/07, 15/08

¹⁸ «Службени гласник РС», број: 54/02, 41/08

¹⁹ Члан 57. Породичног закона

²⁰ Члан 61. Породичног закона

²¹ Чланови 85. и 88. Породичног закона РС

²² Чланови 85. и 88. Породичног закона РС

Кривични закон²³

Кривични закон РС таксативно прописује *Кривична дјела против брака и породице, а то су:* Одузимање малолетног лица (члан 205.), Промјена породичног стања (члан 206.), Насиље у породичној заједници (члан 208.) и Избјегавање давања издржавања (члан 210.).

Закон о социјалној заштити²⁴

У складу са Законом о социјалној заштити, носиоци социјалне заштите су Република и јединица локалне самоуправе. Корисници социјалне заштите су, између осталог, и дјеца без родитељског старања, са сметњама у развоју, чији је развој ометен породичним приликама, жртве насиља, жртве трговине дјецом, дјеца са друштвено неприхватљивим понашањем, изложена социјално ризичним понашањима, којима је због посебних околности потребна социјална заштита. Дијете има право на смјештај у установу ако је без родитељског старања, до повратка у властиту породицу или збрињавања у породицу усвојитеља или хранитељску породицу, до завршетка редовног школовања, најдуже до 26. године живота, а не дуже од шест мјесеци након завршетка редовног школовања. У поступцима у којима се одлучује о правима дјетета, дјетету се мора омогућити да изрази своје мишљење у складу са узрастом и његовим способностима. ЦСР је установа социјалне заштите коју оснива јединица локалне самоуправе. Центар обавља, између осталог, стручне послове у провођењу социјалне заштите и социјалног рада, породичне и дјечије заштите, а у области дјечије заштите прати стање у области дјечије и породичноправне заштите, покреће иницијативе и предлаже мјере за унапређивање система дјечије и породичне заштите, развија и унапређује превентивне активности које доприносе спречавању и сузбијању социјалних проблема, пружа дијагностичке услуге, проводи одговарајући третман, савјетодавне, терапијске услуге и стручну помоћ корисницима, обавља послове савјетовалишта за проблеме брака и породице, васпитања дјете, усвојења, односа родитеља и дјете итд.

Закон о извршном поступку²⁵

Законом о извршном поступку уређује се поступак по којем судови у Републици Српској проводе принудно остварење потраживања на основу извршних и вјеродостојних исправа. Закон прописује поступања у случајевима извршења, односно предаје дјетета. Приликом провођења извршења, суд мора посебно да води рачуна о потреби да се у највећој мјери заштити интерес дјетета. Суд рјешењем о извршењу извршенику оставља рок од три дана од дана достављања рјешења да дијете добровољно преда, под пријетњом извршења новчане казне. Закон прописује да ако се извршење није могло провести изрицањем и извршењем одлуке о новчаној казни, извршење ће се провести одузимањем дјетета од лица код којег се дијете налази и предајом дјетета.²⁶ Кад извршенику престане рад, рјешење о извршењу дјелује и према другом послодавцу код којег дужник ступа на рад и то од дана кад је том

²³ «Службени гласник РС», број: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10 и 1/12

²⁴ «Службени гласник РС», број: 37/12

²⁵ «Службени гласник РС», број: 59/03, 85/03, 64/05, 118/07, 61/13

²⁶ Члан 138. Закона о извршном поступку РС: „У поступку извршења, суд ће захтијевати помоћ органа старатељства. Извршење на плати, накнади умјесто плате, накнади за скраћено радно вријеме и накнади због умањења плате и пензије, примања по основу накнаде због тјелесног оштећења према прописима о инвалидском осигурању, примања по основу социјалне помоћи, примања по основу привремене незапослености, примања по основу додатка на дјецу, примања по основу стипендије и помоћи ученицима и студентима и може се провести до износа од једне половине.“

послодавцу достављено рјешење о извршењу. Пријашњи послодавац извршеника дужан је без одгоде препорученом пошиљком са повратницом доставити рјешење о извршењу новом послодавцу и о томе обавијестити суд, као и обавијестити суд о престанку рада извршеника без одгађања ако му није познат нови послодавац, о чему ће суд обавијестити тражиоца извршења одређујући му рок ради прибављања података о новом послодавцу.²⁷

Закон о парничном поступку Републике Српске²⁸

Законом о парничном поступку одређују се правила поступка на основу којих основни судови, окружни судови и Врховни суд Републике Српске расправљају и одлучују у грађанскоправним споровима ако посебним законом није другачије одређено. За суђење у споровима за законско издржавање, ако је тужилац лице које тражи издржавање, надлежан је поред суда опште мјесне надлежности и суд на чијем подручју тужилац има пребивалиште, односно боравиште²⁹. За суђење у споровима ради утврђивања постојања или непостојања брака, поништења брака или развода брака (брачни спорови), надлежан је поред суда опште мјесне надлежности и суд на чијем подручју су брачни другови имали посљедње заједничко пребивалиште³⁰.

Закон о општем управном поступку³¹

По закону су дужни да поступају државни органи кад у управним стварима, непосредно примјењујући прописе, рјешавају о правима, обавезама или правима о интересима појединца, правног лица или друге странке, као и органи града и општине кад на основу закона обављају послове државне управе, као и предузећа, установе и друге организације у вршењу јавних овлашћења. Извршење рјешења које је донесено у управном поступку проводи се ради испуњења новчаних и неновчаних обавеза и увијек се проводи против извршеника, односно лица које је обавезно да ту обавезу испуни. Постоје двије врсте извршења и то: административно (које се проводи ради испуњења неновчаних обавеза и код ове врсте извршења органи унутрашњих послова обавезни су органу који проводи извршење пружити неопходну подршку без обзира да ли се исто проводи преко других лица) и судско извршење које се односи на новчане обавезе.

Брчко Дистрикт

Кривичним законом³² прописане су сљедеће групе кривичних дјела: кривична дјела против брака, породице и омладине: Одузимање дјетета или малољетника (члан 214.), Повреда породичних обавеза (члан 217.), Насиље у породици (члан 218.) и Избјегавање давања издржавања (члан 219.).

²⁷ Члан 162. Закона о извршном поступку РС

²⁸ «Службени гласник РС», број: 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08, 45/09, 49/09, 61/13

²⁹ Члан 34. Закона о парничном поступку РС

³⁰ Члан 35. Закона о парничном поступку РС

³¹ «Службени гласник РС», број: 13/02, 87/07, 50/10

³² «Службени гласник БД БиХ», број: 10/03, 45/04, 06/05, 21/10, 52/11

Породични закон³³

Породичним законом у Брчко Дистрикту прописано је да је за пружање стручне помоћи и заштите права и интереса дјетета и осталих чланова породице, те за рјешавање спорова између чланова породице, као и у свим случајевима поремећених породичних односа надлежно Одјељење за здравство и остале услуге –Пододјељење за социјалну заштиту, као орган старатељства. Такође, закон уређује престанак брака, разлоге за развод брака, мирење брачних партнера, као и ако се у поступку брачни партнери не измире, да ће орган старатељства настојати да се споразуме о заштити, васпитању и издржавању заједничке малољетне дјеце. Орган старатељства дужан је по службеној дужности да предузме потребне мјере ради заштите права и најбољих интереса дјетета, а на основу непосредних сазнања и обавјештења. Обавјештење о повреди дјететових права, а нарочито о насиљу, злостављању, полним злоупотребама и занемаривању дјетета, дужни су без одгађања доставити органу старатељства сви органи, организације и физичка лица. ЦСР проводи поступак мирења брачних супружника, родитељи споразумно врше родитељска права, а у случају неслагања о томе одлучује ЦСР.

ЦСР у Брчко Дистрикту одлучује и по захтјевима странака за одржавање личних/непосредних односа дјетета са родитељем са којим не живи. Породичним законом БД одређују се правила према којима судови поступају када у посебним поступцима одлучују о односима родитеља и дјеце, а у истим тим поступцима примјењују се одредбе **Закона о парничном поступку, Закона о ванпарничном поступку и Закона о извршном поступку**³⁴. Током поступка у којем одлучује о томе са којим ће родитељем дијете живјети, о личним односима и непосредним контактима дјетета са родитељем са којим не живи, те о родитељском старању, суд мора на одговарајући начин обавијестити дијете које је способно да схвати значење правне посљедице одлуке о вођењу поступка и његово право да изрази своје мишљење. Судија обавља неформални разговор са дјететом на суду или ван суда уз посредовање органа старатељства о чему саставља записник³⁵.

Федерација БиХ**Породични закон Федерације Босне и Херцеговине**³⁶

Према Породичном закону Федерације БиХ, прије покретања поступка за развод брака, брачни партнер или оба брачна партнера који имају дјецу над којом остварују родитељску бригу дужни су да поднесу захтјев за посредовање физичком и правном лицу овлашћеном за посредовање. Захтјев за посредовање могу да поднесу и брачни партнери који немају дјецу над којом остварују родитељску бригу.³⁷ Законом је прописано да ће у поступку посредовања овлашћено лице настојати да уклони узроке који су довели до поремећаја брачних односа и да измири брачне partnere. Овлашћено лице ће упознати брачне partnere са посљедицама развода брака, а посебно са онима које се односе на дјецу. Дијете има право на бригу о животу, здрављу и развоју личности. Дијете има право да живи са родитељима. Ако не живи

³³ «Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ», број: 23/07

³⁴ Члан 245. Породичног закона Брчко Дистрикта

³⁵ Члан 248. Породичног закона БД

³⁶ «Службене новине Федерације Босне и Херцеговине », број: 35/05

³⁷ Члан 45.

са оба или са једним родитељем, право дјетета је да редовно одржава личне односе и непосредне контакте са родитељем са којим не живи, има право да одржава личне односе и непосредне контакте и са баком и дједом, право на заштиту од незаконитог мијешања у његову приватност и породицу.³⁸ Ако не живе са дјететом, оба родитеља су дужна да одржавају личне односе и непосредне контакте са дјететом и да поштују везе дјетета са другим родитељем, уколико суд не одреди другачије. Закон прописује да родитељи заједнички, споразумно и равноправно брину о дјетету. Родитељ са којим дијете не живи и који не обавља дужности има право да буде информисан од другог родитеља о важним стварима које се тичу живота дјетета. Ако се не слаже са неким поступком или мјером другог родитеља, може да се обрати суду, који ће у ванпарничном поступку одлучити о приговору. Одржавање личних односа и непосредних контаката дјетета са родитељем може да се ограничи или забрани само ради заштите интереса дјетета³⁹. На приједлог баке и дједа, или дјетета, суд ће у ванпарничном поступку одредити начин одржавања личних односа и непосредних контаката дјетета са баком и дједом, осим ако то није у интересу дјетета. Мишљење дјетета ће се узети у обзир у складу са његовим узрастом и зрелошћу.⁴⁰ Орган старатељства је по службеној дужности дужан да предузима потребне мјере ради заштите права и најбољег интереса дјетета, а на основу непосредног сазнања или обавјештења. Обавјештење о повреди дјететових права, а нарочито о насиљу, злостављању, полним злоупотребама и занемаривању дјетета, дужни су без одгађања доставити органу старатељства сви органи, организације и физичка лица.⁴¹ ЦСР имају обавезу да упозоре родитеље на пропусте и пружање помоћи родитељима у сређивању њихових социјалних, материјалних и личних прилика и односа, а ако интерес дјетета то захтијева, упутиће родитеље у одговарајуће савјетовалиште. Суд у току извршног поступка обавезан је да штити дијете у највећој могућој мјери.⁴² Суд ће, након што оцијени све околности случаја, одредити извршење одузимањем дјетета или изрицањем и провођењем новчаних или затворских казни против лица које противно налогу суда одбија да преда дијете или предузима радње са циљем његовог скривања или онемогућавања провођења одлуке. Средства извршења могу се одредити и провести против лица код којег се дијете налази и против лица од чије воље зависи предаја дјетета. Ако се сврха извршења није могла постићи једним од средстава извршења из става 1. овог члана, суд може одредити друго средство извршења.⁴³ Одредбе закона које се односе на предају дјетета родитељу са којим ће живјети примјењују се и код извршења ради одржавања личних односа и непосредних контаката дјетета са родитељем.

Кривични закон ФБиХ⁴⁴

Кривични закон ФБиХ таскативно прописује казнена дјела против брака, породице и омладине а то су: Одузимање дјетета или малољетника (члан 217.), Промјена породичног стања (члан 218.), Запуштање или злостављање дјетета или малољетника (члан 219.), Напуштање дјетета (члан 220.), Повреда породичних обавеза (члан 221.), Насиље у породици (члан 222.) и Избјегавање издржавања (члан 223.).

³⁸ Члан 124. Породичног закона ФБиХ

³⁹ Члан 141, 142, 143, 144, 145.)

⁴⁰ Члан 149. Породичног закона ФБиХ

⁴¹ Члан 150. Породичног закона ФБиХ

⁴² Члан 365. Породичног закона ФБиХ

⁴³ Члан 366. Породичног закона ФБиХ

⁴⁴ «Службене новине Федерације Босне и Херцеговине», број: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11

Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом ФБиХ⁴⁵

Према Закону о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом дјелатност заштите породице са дјецом обављају установе социјалне заштите чију ближу дјелатност уређују надлежни органи кантона, у складу са уставом и овим законом.⁴⁶ Социјална заштита дјетета, у складу са одредбама Конвенције о правима дјетета, остварује се у најбољем интересу дјетета. Корисници социјалне заштите у смислу закона су лица која се налазе у стању социјалне потребе: дјеца без родитељског старања (дијете без оба родитеља, непознатих родитеља, напуштено од родитеља лишених родитељског права и родитеља спријечених да врше родитељску дужност), васпитно занемарена дјеца (дијете које због недовољно надзора и бриге родитеља, те негативног утицаја средине, нарушава општеприхваћене норме понашања), дјеца чији је развој ометен породичним приликама (дијете чији родитељи због несређених породичних односа, материјалних или других разлога нису у могућности да му обезбиједи нормалне услове за правилно васпитање, физички и психички развој).⁴⁷

Закон о извршном поступку ФБиХ⁴⁸

Законом се уређује поступак по којем судови у Федерацији БиХ проводе принудно остварење потраживања на основу извршних и вјеродостојних исправа, ако посебним законом није другачије одређено. Извршење на плати, надокнади умјесто плате, надокнади за скраћено радно вријеме и надокнади због умањења плате и пензије, примања по основу надокнаде због тјелесног оштећења према прописима о инвалидском осигурању, примања по основу социјалне помоћи, примања по основу привремене незапослености, примања по основу додатка на дјецу, примања по основу стипендије и помоћи ученицима и студентима и надокнада за рад осуђеника може се провести до износа једне половине⁴⁹. Рјешењем о извршењу на плати одређује се пљенидба одређеног дијела плате и налаже се послодавцу који извршенику исплаћује плату да новчани износ за који је одређено извршење исплати, односно исплаћује тражиоцу извршења након извршности рјешења о извршењу. Рјешење о извршењу односи се и на повећање плате до којег дође након доставе рјешења о извршењу као и на сва примања извршеника по основу рада.⁵⁰

Кад извршенику престане рад, рјешење о извршењу дјелује и према другом послодавцу код којег дужник ступа на рад и то од дана кад је том послодавцу достављено рјешење о извршењу. Пријашњи послодавац извршеника дужан је без одгоде препорученом пошиљком са повратницом да достави рјешење о извршењу новом послодавцу и да о томе обавијести суд. Пријашњи послодавац обавијестиће суд о престанку рада извршеника без одгањања ако му није познат нови послодавац, о чему ће суд обавијестити тражиоца извршења одређујући му рок ради прибављања података о новом послодавцу.⁵¹ Тражилац извршења може да предложи да суд у извршном поступку рјешењем наложи послодавцу да му исплати све рате

⁴⁵ «Службене новине ФБиХ», број: 36/99, 54/04,39/06

⁴⁶ Члан 8. Закона о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом (чланови 12. и 13.)

⁴⁷ «Службене новине Федерације БиХ», број: 32/03, 52/03 и 33/06

⁴⁹ Члан 138. Закона о извршном поступку ФБиХ

⁵⁰ Члан 159. Закона о извршном поступку ФБиХ

⁵¹ Члан 162. Закона о извршном поступку ФБиХ

које је пропустио обуставити и исплатити према рјешењу о извршењу. Послодавац који није поступио према рјешењу о извршењу или је пропустио поступити, одговара за штету коју је тражилац извршења⁵² због тога претрпио.

Закон о парничном поступку ФБиХ⁵³

Овим законом се одређују правила поступка на основу којих општински судови, кантонални судови и Врховни суд Федерације Босне и Херцеговине расправљају и одлучују у грађанскоправним споровима ако посебним законом није другачије одређено. За суђење у споровима за законско издржавање, ако је тужилац лице које тражи издржавање, надлежан је, поред суда опште мјесне надлежности, и суд на чијем подручју тужилац има пребивалиште, односно боравиште.⁵⁴

За суђење у споровима ради утврђивања постојања или непостојања брака, поништења брака или развода брака (брачни спорови), надлежан је, поред суда опште мјесне надлежности, и суд на чијем су подручју брачни другови имали посљедње заједничко пребивалиште⁵⁵.

Закон о ванпарничном поступку ФБиХ⁵⁶

Законом о ванпарничном поступку ФБиХ утврђују се правила по којима судови поступају и одлучују о личним, породичним, имовинским и другим правима и правним интересима који се по закону рјешавају у ванпарничном поступку.

У ванпарничном поступку суд по службеној дужности предузима мјере ради заштите права и правних интереса малољетника о којима се родитељи не старају, као и других лица која нису у могућности да се сама брину о заштити својих права и правних интереса.

Закон о управном поступку⁵⁷

Извршење рјешења донесеног у управном поступку проводи се ради остваривања новчаних потраживања или неновчаних обавеза. Извршење се проводи против лица које је обавезно да испуни обавезу (извршеник), односно његових наследника или правних слиједника. Извршење се проводи по службеној дужности или на приједлог странке. По службеној дужности извршење се проводи кад то налаже јавни интерес. Извршење које је у интересу странке проводи се на приједлог странке (тражилац извршења). Административно извршење (ради испуњења неновчаних обавеза) проводе органи управе по одредбама овог, односно посебног закона, а судско извршење - надлежни суд по прописима који важе за судско извршење (ради испуњења новчаних обавеза).⁵⁸

⁵² Члан 163. Закона о извршном поступку ФБиХ

⁵³ «Службене новине ФБиХ», број: 53/03, 73/05 и 19/06

⁵⁴ Члан 34. Закона о парничном поступку Федерације БиХ

⁵⁵ Члан 35. Закона о парничном поступку Федерације БиХ

⁵⁶ Члан 1, 5, 6, 8, 9, 13, 24. и 28. Закона о ванпарничном поступку, «Службене новине ФБиХ», бр. 2/98, 39/04, и 73/05

⁵⁷ «Службене новине ФБиХ», број: 2/98 и 48/99

⁵⁸ Чланови 269.-273. Закона о управном поступку ФБиХ

V РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

5.1. Консултативни састанци са представницима невладиних организација⁵⁹

Консултативни састанци одржавани су са представницима невладиних организација које окупљају самохране родитеље са подручја цијеле Босне и Херцеговине, као и удружења која пружају правну и другу помоћ.⁶⁰ Чланови удружења самохраних родитеља углавном су жене, самохране мајке, ријетки су случајеви да им се придружују самохрани очеви, мада има и таквих случајева. У питању су незапослена лица (чак и преко 50%), социјално искључена лица која не знају како да остваре приступ информацијама и на који начин уопште могу да остваре своја права. С друге стране, међу члановима, видно је да постоји велики ентузијазам да помажу једни другима и приликом састанака евидентно је да су међусобно размијенили податке, информације, постављали питања и слично. Нажалост, како напомињу, врло ријетко постижу било какве позитивне ефекте након подношења кривичних пријава због избјегавања давања издржавања надлежном тужилаштву.

Представници невладиног сектора сматрају да је сваки развод конфликтан и да оставља тешке посљедице на брачне парове, али понајвише на дјецу. Своје незадовољство радом ЦСР чланови невладиног сектора првенствено виде у чињеници да **сами центри с обзиром на преоптерећеност послом и услјед неадекватне попуњености стручним кадром, нису у могућности да поступке и све што је неопходно за заштиту дјетета и обавезу обезбјеђења најбољег интереса дјетета, проведу до краја**. Приликом одржавања консултативних састанака, Омбудсмени спознају да поједине средине немају адекватне службе, нпр. општина Неум или да немају довољно сензибилитета и да на предметима раде шаблонски, не уважавајући специфичности сваког појединачног случаја. Узрок оваквој ситуацији по њима није у самим центрима него у систему генерално, јер се лоше економске прилике свакако негативно одражавају на рад самих центара. Иста ситуација је и са судовима, који такође начелно добро обављају свој посао, али недостају људски ресурси. Нпр. у Кантону Сарајево при Општинском суду постоји посебно породично одјељење, али систем би био пуно ефикаснији да у одјељењу ради већи број судија. У Републици Српској и Брчко Дистрикту нису формирана посебна, породична одјељења при парничним одјељењима, тако да постојање сензибилитета и слуха за права дјетета у свим осталим судовима зависи искључиво од судија. За разлику од организација које дјелују на подручју РС-а, које су задовољне радом тужилаштва у РС-у, нарочито радом Окружног тужилаштва Бањалука, а у вези са процесуирањем кривичних дјела избјегавања давања издржавања, организације са подручја ФБиХ нису задовољне радом тужилаштва у ФБиХ, јер се, према њиховим наводима, дјела избјегавања давања издржавања скоро па никако не процесуирају. Оне организације које се у свом дјеловању баве и пружањем правне помоћи из области породичног права, по захтјеву странке покрећу поступке пред надлежним судовима у вези са измјеном дијела пресуде који се односи на старатељство, одржавање личних контаката и висине алиментације према захтјеву странака. Статистички гледано, више стотина таквих предмета успјешно је завршено.

⁵⁹ Подаци о НВО у Анексу II извјештаја

⁶⁰ Анекс овог извјештаја садржи списак удружења и њихових представника са којим је особље Одјељења за права дјете обавило консултације.

Представници невладиних организација, али и особље ЦСР, истакнули су значај мобилних тимова у заштити права дјеце, али још увијек их је недовољно. Значај мобилних тимова, које чине представници полиције и ЦСР, односно професионалци/стручњаци јесте у чињеници што стручне службе одмах по пријави изађу на терен и то не само по пријавама за насиље, већ и у бројним спорним ситуацијама које се тичу одржавања личних односа дјетета са родитељем са којим не живи (нпр. приликом непоштовања одлуке надлежног органа или споразума у погледу начина и времена одржавања односа/контаката). Омбудсмени запажају да су у појединим локалним заједницама полиција, ЦСР и судови или чланови мобилног тима веома добро увезани и имају добру, а по грађане/родитеље и дјецу, успјешну сарадњу. Организације са подручја РС-а указале су на чињеницу да је Породичним законом РС предвиђена обавеза органа старатељства да пружи помоћ у случају неплаћања издржавања, односно учини све што је потребно ради подношења приједлога за извршавање

Према сазнањима до којих смо дошли разговарајући са предсједником једног од удружења, које иначе окупља 3790 чланова, око 1500 чланова удружења испуњавало је анкетне листиће у вези са интерним истраживањем колико други родитељ доприноси издржавању дјетета. Резултати су показали да други родитељ у издржавању доприноси свега 15%, 10% родитеља само повремено, а осталих 75% одговора било је да други родитељ уопште не доприноси издржавању дјетета.

правоснажне судске одлуке. Такође напомињу да и поред ове могућности коју закон експлицитно прописује, такав случај у пракси није забиљежен.

Према сазнањима до којих смо дошли разговарајући са предсједником једног од удружења, које иначе окупља 3790 чланова, око 1500 чланова удружења испуњавало је анкетне листиће у вези са интерним истраживањем колико други родитељ

доприноси издржавању дјетета. Резултати су показали да други родитељ у издржавању доприноси свега 15%, 10% родитеља само повремено, а осталих 75% одговора било је да други родитељ уопште не доприноси издржавању дјетета.

Представници удружења упознали су Омбудсмене са иницијативом која је започета током 2009. године, а која се односи на могућност оснивања алиментационог фонда у Републици Српској, односно да се обезбиједи примјена члана 237. Породичног закона у Федерацији БиХ.

Како напомињу, у иницијативи имају подршку Министарства породице, омладине и спорта РС, иако су свјесни свих потешкоћа и препрека које се јављају у пракси, као што су сиромаштво, незапосленост, рад на црно и слично. Према њиховим ријечима, у питању је иницијатива Савјета за дјецу РС, а активно су укључене и Удружене жене Бањалука. Поред оснивања алиментационог фонда, лобира се да се пронађу адекватна законска рјешења да се категорија самохраног родитеља законски препозна и да се држава обавезе да их, првенствено у интересу дјеце, помаже. У Хрватској и Словенији постоји алиментациони фонд, док у Србији постоји само иницијатива. Иницијатива за провођење члана 237. ПЗ ФБиХ такође постоји и у Федерацији БиХ, а проводи је Женска мрежа БиХ. Најчешће су у питању жене које су радно способне, али нису запослене, те не спадају у категорију социјално угроженог становништва. Посебно је отежавајућа околност ако немају подршку своје породице или заједнице. Њима је неопходна помоћ државе, а понајприје је потребан рад на предузимању њиховог самопоуздања, адекватног савјетовања и пружања правне помоћи. Самохране родитеље закони не препознају као посебну категорију становништва/корисника којима је потребна помоћ у оквиру социјалне заштите. Омбудсмени уважавају финансијске потешкоће и стални мањак/дефицит буџетских средстава надлежних органа, али као институција која се бави заштитом људских и дјечијих права, жели да подржи иницијативе

владиног и невладиног сектора у вези са спорним питањима, посебно у вези са радом/оснивањем алиментационих фондова у БиХ.

Сви су се сложили да је најтеже и најдуже остварити контакт са дјететом ако је у

Члан 237. ПЗ ФБиХ

Кад суд утврди да родитељи и друга лица која су обавезна да дају издржавање нису у могућности да подмире потребе издржавања дјетета, обавијестиће о томе орган старатељства који је дужан да обезбиједи средства за издржавање дјетета из буџетских средстава Федерације.

иностранству, односно ако се извршеник/родитељ који не плаћа издржавање налази у иностранству. Такође, велики проблем је незапосленост и тешка материјална ситуација у којој се налазе самохрани родитељи, а покретање различитих поступака и предузимање активности и мјера у интересу дјецe подразумеје велика новчана

средстава и ту постављају питање да ли држава треба да помогне дјецу, да родитеље ослободи плаћања судских такси, трошкова вјештачења итд. Уважавајући позитивне прописе, **ЦСР би требало више да помажу, не само материјално, већ пружањем правне помоћи, односно у интересу дјецe самоиницијативно да покрећу различите поступке** (извршење судских пресуда, подношење кривичних пријава итд). Генерални **закључак је да су закони добри, али да постоји празнина**, што одмах оставља простора за изналажење различитих рјешења и злоупотреба уопште.

Представници једне невладине организације споменули су проблем што у Федерацији БиХ отац дјетета не може да поднесе тужбу за развод брака до навршене треће године живота дјетета. Истакнут је и примјер како странка сама носи рјешење о извршењу у просторије послодавца (финансије) и кажу да је једноставно таква пракса суда на подручју на којем дјелују. Изузев наведених проблема удружења истичу и друге бројне проблеме, недостатак простора или велике закупнине, већина организација није задовољна сарадњом са надлежним органима, вољели би да имају што стручније особље, да би члановима у што већој мјери помогли. Омбудсмени напомињу да је веома значајно што се грађани удружују, да би ријешили своје свакодневне проблеме и унаприједили и заштитили своја права и права своје дјецe.

Омбудсмени се користе приликом да укажу да је Уставни суд Босне и Херцеговине у предмету по апелацији број Ап-369/10 установио да је одредба члана 43. Породичног закона Федерације БиХ, по којој муж нема право на тужбу за развод брака за вријеме трудноће жене или док њихово дијете не наврши три године живота, дискриминишућа, јер доводи до различитог третмана апеланта према полу, а да за такав различит третман нема разумног и објективног оправдања. Уставни суд закључује да је у конкретном случају дошло до кршења забране дискриминације из члана II/4 Устава Босне и Херцеговине и члана 14. Европске конвенције у вези са правом на приступ суду као сегментом права на праведно суђење из члана II/3е) Устава Босне и Херцеговине и члана 6. став 1. Европске конвенције, јер је апелантова тужба одбачена као недопуштена у смислу одредбе члана 43. Породичног закона ФБиХ. Из образложења одлуке произлази да су надлежни у одговору на апелацију истакнули да је законодавац желио да обезбиједи да оба родитеља буду присутна у најранијој доби дјетета, узевши у обзир све специфичности и психичке промјене које узрокује раздвајање родитеља у вријеме када дијете још није довољно одрасло да схвати одређене појаве у друштву. Наведено је да су узете у обзир и специфичне материјалне прилике жена у нашем друштву које се огледају у томе што нису довољно ситуиране да би могле самостално опстати са малољетним дјететом, па је присуство оца неопходно. Указано је да је велики број

жена-мајки без сталног извора прихода, односно да су незапослене, јер у тој животној фази нису у могућности да раде многе послове, а уколико су у радном односу, присутни су многи проблеми у остваривању накнада за вријеме њега дјетета, а при томе су врло често и стамбено незбринуте ако дође до развода брака. Сходно наведеном, законодавац је сматрао да је улога оца веома битна у овом периоду одрастања и њега дјетета, па је кроз период од три године желио да обезбиједи могућност да дијете здраво и правилно одраста. Законодавац је желио да мајка, која пролази кроз веома тежак период подизања малог дјетета, има неопходну помоћ и присуство оца дјетета. Констатовано је да намјера законодавца нема дискриминишућу природу, него заштитни карактер, јер биолошки карактер и специфичност улоге жене труднице и мајке дјетета до три године су такви да у први план стављају улогу мајке а онда могућност да евентуално склопи другу брачну заједницу. Министарство је навело да сматра да право из члана 12. Европске конвенције није повријеђено, јер се вршење права на брак и заснивање породице уређују унутрашњим законима, а у конкретним случајевима право на брак је ограничено у одређеном периоду, јер је већ остварено ранијим браком и њиме су створене одређене обавезе које морају да се испоштују, прије свега обавеза да се заштити малољетно дијете. Сходно наведеном, Парламенту и Влади Федерације БиХ Уставни суд доставља одлуку, ради предузимања одговорајућих мјера и надлежности.⁶¹

5.2. Консултативни састанци са представницима судова⁶²

Из разговора са судијама првостепених судова у Бањалуци, Сарајеву и Мостару, који поступају у грађанским стварима, Омбудсмени закључују **да је мишљење судија да су постојећа законска рјешења добра**, али, без обзира на то, да има много проблема у примјени закона. Нпр. опште је познато да се рочишта не могу заказати у прописаним законским роковима (нпр. 15 дана од дана достављања одговора на тужбу од туженог или протеком рока). Када је у питању трајање парничних поступака, износимо примјер Општинског суда у Сарајеву, у којем је прије четири године формирано посебно породично одјељење, што за резултат има да су предмети који су активни стари свега једну годину, иако у истом одјељењу раде четири судије, а око 110 тужби просјечно заприми мјесечно. Ријетко се супружници разводе споразумно, а бракоразводни поступци дуго трају, посебно

Нпр. општепознато је да се рочишта не могу заказати у прописаним законским роковима (нпр. 15 дана од дана достављања одговора на тужбу од туженог или протеком рока). Када је у питању трајање парничних поступака, износимо примјер Општинског суда у Сарајеву, у којем је прије четири године формирано посебно породично одјељење, што за резултат има да су предмети који су активни стари свега једну годину, иако у истом одјељењу раде четири судије, а око 110 тужби просјечно заприми мјесечно.

приликом извођења различитих врста вјештачења. Приоритет дају бракоразводним парницама у односу на подјелу брачне тековине. Мишљење дјетета се уважава, али тек након 14. године живота, с тим да судије практикују да позову дјецу млађу од 14 година, а при томе се мишљење дјетета које није навршило 14 година не може узети у обзир приликом одређивања издржавања. Судија породичног одјељења у Сарајеву истиче проблем приликом вјештачења, односно проблем недостатка вјештака

психолога, а имају забиљежене примјере вјештачења по вјештацима медицинске струке,

⁶¹ Наведена одлука Уставног суда објављена је на веб страници Институције омбудсмена (Одјељење за елиминацију свих облика дискриминације).

⁶² Подаци о састанцима приказани у Анексу IV извјештаја

неуропсихијатрима. Као што је већ напријед споменуто, Општински суд у Сарајеву једини је суд који у БиХ има формирано специјализовано одјељење/породично одјељење, а судије су задовољне едукацијама које проводи Центар за едукацију судија и тужилаца Федерације

Занимљиво је да је пракса да судије у Мостару, када процијене да је неопходно, саслушају дијете и од 5, 6, 7 и 8 година, односно желе да чују мишљење дјетета током поступка. Посебно је значајно да све институције у ланцу пружања заштите права дјетета – ЦСР, полиција, тужилаштво, детаљно и опрезно обраде свој дио посла, да би се касније у што већој мјери избјегле злоупотребе и манипулације дјецом.

БиХ. Наведени проблем у вези са недостатком стручног кадра за вјештачења, попут дјечијих психолога, истакнуле су судије Општинског суда у Мостару, који на листи сталних судских вјештака немају дјечијих психолога, али изналазе рјешења у доброј сарадњи са ЦСР и Центром за менталном здравље. Такође, истичу и проблем административне природе, проблем око надокнаде судских трошкова,

приликом извођења вјештачења, проблем достављања писмена. Занимљиво је да је пракса да судије у Мостару, када процијене да је неопходно, саслушају дијете и од 5, 6, 7 и 8 година, односно желе да чују мишљење дјетета током поступка. Посебно је значајно да све институције у ланцу пружања заштите права дјетета – ЦСР, полиција, тужилаштво, детаљно и опрезно обраде свој дио посла, да би се касније у што већој мјери избјегле злоупотребе и манипулације дјецом.

Судије у Бањалуци, поред већ истакнутих проблема у изражавању подршке оснивању алиментационог фонда, износе низ практичних примјера са којима се сусрећу, посебно у

Члан 63. Закона о извршном поступку РС

Ако овим законом није другачије одређено, извршење ће се обуставити по службеној дужности, ако је извршна исправа правоснажно укинута, преиначена, поништена, стављена ван снаге или је на други начин одређено да је без дјеловања, односно ако потврда о извршности буде правоснажно укинута.

Извршење ће се обуставити по службеној дужности и када, у складу са одредбама које уређују облигационе односе, треће лице испуни обавезу према тражиоцу извршења умјесто извршеника.

Извршење ће се обуставити ако је постало немогуће или се из других разлога не може провести.

Прије доношења рјешења о обустави извршења из става 3. овог члана суд ће позвати тражиоца извршења да поднесе приједлог из члана 8. став 3. овог закона у року од 15 дана од дана пријема позива.

Рјешење о обустави извршења суд ће донијети ако приједлог не буде у року поднесен или ако је приједлог неоснован.

Извршење на појединим предметима ће се на приједлог извршеника обуставити ако суд утврди да су након истека рока за приговор, провођењем извршења захваћени предмети који нису одређени у рјешењу о извршењу, а изузети су од извршења или је на њима могућност извршења ограничена.

извршним поступцима, ради наплате алиментације. Од случаја до случаја изналазе различита рјешења да би превазишли проблеме, а дјеца остварила своја права. Посебно је проблем код извршеници нису запослени и немају сталне приходе или ако чине све што је потребно да избјегну давање за издржавање (рад на црно, становање у родитељској кући или изнајмљеном простору или пренос права власништва на некретнинама и покретним стварима на друга лица). Велики проблем је и плаћање и наплата заосталих рата, уколико извршеник и почне редовно да уплаћује издржавање. Такође, проблем је и ако су тражиоци извршења неуки или сиромашни

итд. Оно што је судија указао да Омбудсмени и особље Одјељења треба странкама да укажу јесте да ако и дође до обустављања извршења у складу са чланом 63. Закона о извршном поступку РС, извршни поступак се поновно може покренути приједлогом.

У погледу вјештака, судије истичу да на листи сталних судских вјештака има дјечијих психолога. У вези са уважавањем мишљења дјетета, судиница са којом је обављен разговор

напомиње да увијек и у правилу избјегава да у редовном судском поступку саслуша дијете, без обзира на године. Према њеним ријечима, од пресудног значаја је мишљење и приједлог ЦСР и она се никада не би усудила да евентуално донесе другачију одлуку о повјеравању дјетета. Међутим, Одјељењу је познат случај гдје управо судија Основног суда у бракоразводном поступку не уважава приједлог ЦСР у погледу повјеравања дјете и доноси другачију одлуку. Поред детаљно образложених разлога за такву одлуку, Омбудсмени се слажу са оваквом одлуком суда у дијелу да је приједлог ЦСР (налаз, мишљење) само један од доказа и да га суд у складу са ЗПП треба цијенити засебно и са свим другим доказима, јер ипак суд, у крајној линији, доноси одлуку. Треба истакнути да се мишљење и подаци центра за социјални рад не могу занемарити, али мишљење центра не мора бити исључиви и једини аргумент приликом рјешавања питања о смјештају и повјеравању дјетета. У складу са одредбама Закона о парничном поступку, о томе које ће чињенице суд узети као доказане, одлучује суд на основу слободне оцјене доказа, а савјесно и брижљиво цијени сваки доказ посебно и све доказе заједно.

Судије су упознате са законским рјешењима у Федерацији БиХ, односно да су у ФБиХ питања

На основуведеног истраживања, Омбудсмени констатују да се са мишљењем судија да уређивање непосредних и личних односа дјетета са родитељем са којим не живи треба остати у надлежности ЦСР, не слажу невладине организације и представници ЦСР, а и примјери и искуства из региона потврђују наводе „да је ефикасније ако извршења одлука проводе судови“.

попут одржавања личних односа дјетета и родитеља са којим не живи и његовим сродницима у надлежности судова. Међутим, уважавајући њихова мишљења, они цијене да ова питања треба да остану у надлежностима ЦСР.

На основуведеног истраживања, Омбудсмени констатују да се са мишљењем судија да уређивање непосредних и личних односа дјетета са родитељем са којим не живи треба остати у надлежности ЦСР, не

слажу невладине организације и представници ЦСР, а и примјери и искуства из региона потврђују наводе „**да је ефикасније ако извршења одлука проводе судови**“.

5.3. Консултативни састанци са представницима полиције⁶³

Из разговора са представницима полиције у Бањалуци, Сарајеву и Мостару, јасно је да они и нису баш задовољни законским рјешењима која се односе на дјечију и породичну заштиту, посебно у области насиља у породици. Имајући у виду да су овакви случајеви у надлежности центара за социјални рад, који опет имају одређене проблеме финансијске природе као и смјештајних капацитета, често су им за било коју врсту поступања “везане руке”. Неодговорност самих институција огледа се у непровођењу закона који јасно одређују надлежности центара за социјални рад/служби социјалне заштите, полиције и тужилаштва.

У вези са проблемом заштите права дјете у конфликтном разводу полиција се најчешће сусреће са кривичним дјелима избјегавања давања издржавања. Поступања полиције у овим случајевима своде се на испитивања осумњичених, испитивање свједока, као и подносилаца пријава. С обзиром на то да у највећем броју случајева жене пријављују кривична дјела и подносе кривичне пријаве, полиција са дјецом не остварује контакт, јер сматрају да су такве ситуације стресне за дијете. Полиција остварује сарадњу и са центрима који имају стручни

⁶³ Подаци о састанцима приказани у Анексу IV извјештаја

кадар, мобилни тим за заштиту дјеце и одраслих од насиља, нарочито у већим мјестима и градовима.

5.4. Консултативни састанци са тужиоцима⁶⁴

У погледу законодавног оквира, тужиоци су задовољни постојећим законским рјешењима која се односе на дјечију и породичну заштиту, али сматрају да би се требало радити на обезбјеђењу имплементације ових закона како кроз доношење подзаконских аката, тако и кроз стварање услова за њихову што ефикаснију примјену. За сваку похвалу је примјер Округног тужилаштва Бањалука гдје је главни окружни тужилац након ступања на дужност издао инструкцију/упутство поступајућим тужиоцима који раде на процесуирању кривичних дјела избегавања давања издржавања да по пријему кривичне пријаве, у случајевима у којима је правноснажном пресудом грађанског суда одређена висина издржавања, подигну оптужницу, а не да оштећена страна сама прикупља доказе. Терет доказивања се у већој мјери пребацује на осумњиченог, односно оптуженог који би требало да докаже да ли плаћа или не плаћа алиментацију. Ово представља примјер добре праксе на који би се и остала тужилаштва требала угледати, а уједно је и прави начин да се дјелује превентивно. Најчешће долази до подизања оптужница, издају се казнени налози, лица/родитељи се огласе кривима, условно осуде, одреди се вријеме провјеравања, али као посебна обавеза треба им се додати и плаћање издржавања и могућност опозивања условне осуде. На овај начин су избјегли дуго трајање истраге, које није у интересу дјеце.

5.5. Посебна сарадња са ЦСР⁶⁵

Сви ЦСР/службе у БиХ су за потребе овог извјештаја Институцији омбудсмена доставили тражене испуњене упитнике. Поред тога, са директорицама и стручним особљем ЦСР, како је то МЕМОРАНДУМОМ О САРАДЊИ дефинисано, обављени су разговори.

Представници ЦСР Мостар су истакнули да су незадовољни законодавним оквиром којим се уређује ова област. Постоје недостаци у самом закону и сматрају неопходном измјену постојећих рјешења којима би се обезбиједило да дјеца добију већи степен заштите, а највећи проблеми се јављају код контаката дјеце са родитељима са којима не живе, те код алиментације/издржавања. Слободни су били у процјени да, статистички посматрано, на укупан број развода око 90% отпада на тзв. конфликтне разводе, јер према њиховом мишљењу нема развода који није конфликтан. Уколико и буде случајева да се супружници договоре око свих битних ствари (преосталих 10%), постоје примјери да се касније јављају проблеми и потом се поновно обраћају ЦСР.

Слободни су били у процјени да статистички посматрано, на укупан број развода, око 90% отпада на тзв. конфликтне разводе, јер, према њиховом мишљењу, нема развода који није конфликтан. Уколико и буде случајева да се супружници договоре око свих битних ствари (преосталих 10%), постоје примјери да се касније јављају проблеми и потом се поновно обраћају ЦСР.

уређује ова област. Постоје недостаци у самом закону и сматрају неопходном измјену постојећих рјешења којима би се обезбиједило да дјеца добију већи степен заштите, а највећи проблеми се јављају код контаката дјеце са родитељима са којима не живе, те код алиментације/издржавања. Слободни су били у процјени да, статистички посматрано, на укупан број развода око 90%

⁶⁴ Подаци о састанцима приказани у Анексу IV извјештаја

⁶⁵ Цјелокупни текст Меморандума приказан у Анексу IV извјештаја

Задовољни су радом и сарадњом са полицијом и тужилаштвом. Како су истакнули, у свом раду увијек избјегавају асистенцију полиције, јер сматрају да је присуство унформисаних лица додатно трауматизирајуће искуство за само дијете. Врло су ријетки случајеви да се дијете повјери на старање неком од ближних сродника или да се дјеца смјештају у установе социјалне заштите, домове и друге породице. У посљедње вријеме се повећава број

На посебан упит да ли и колико често ЦСР подноси пријаве против лица која не обављају своје родитељске дужности, као нпр. у случајевима када родитељ очигледно избјегава давање издржавања, одговарају да то не чине, односно само их упозоравају, јер сматрају да је цјелисходније да родитељ од својих примања, уколико их има, сам допринесе издржавању свог дјетета, "тако што ће му нешто купити, него да се тај новац који би га 'оглобио' за казну слива у руке државе, а дијете 'свој дио' и даље не добије".

приједлога за измјену дијела рјешења којим се уређује одржавање личних контаката дјетета и родитеља којем дијете није повјерено на старање, а посебно у погледу висине алиментације. На посебан упит да ли и колико често ЦСР подноси пријаве против лица која не обављају своје родитељске дужности, као нпр. у случајевима када родитељ очигледно избјегава давање издржавања, одговарају да то не чине, односно само их упозоравају, јер сматрају да је цјелисходније да родитељ од својих примања, уколико их има, сам

допринесе издржавању свог дјетета, "тако што ће му нешто купити, него да се тај новац који би га 'оглобио' за казну слива у руке државе, а дијете 'свој дио' и даље не добије".

При ЦСР Мостар ради брачно и породично савјетовалиште, те унутар тима имају три социјална радника, педагога и дипломираног правника. Такође, веома значајан и занимљив податак јесте да брачни супружници углавном долазе самостално, а радници ЦСР свакако прије било какве званичне врсте поступања увијек питају брачне супружнике да ли има потребе за брачним савјетовалиштем. Значајно је истакнути да савјетовалиште увијек има отворену телефонску линију, а постоји и СОС телефон. У вези са одлукама којима се одређује лични контакт и извршење тих одлука и одлука о издржавањима, напомињу да не постоје механизми којима би се обезбиједило њихово праћење.

Сматрају да би било веома добро да се прије самог поступка закључења брака за будуће супружнике организује као обавезно посјећивање **предбрачних савјетовалишта**, те да се овакво рјешење регулише законом, да би се будући супружници на вријеме упознали са оним што брак сам по себи носи. На овај начин могло би се доста превентивно дјеловати. Такође, предлажу и сматрају да би било ефикасно да се уведе школа учења за родитеље у разводима, јер је комуникација кључна, а у већини случајева тешко се остварује, што се тешко одражава на дјецу. Око 99% дјеце разведених родитеља има лошије оцјене у школи након развода брака родитеља, ремете се њихове навике, друштво их одбацује и слично. Тренутно уколико дијете одбија лични контакт са једним од родитеља, ради изналажења рјешења проблема прибјегава се разним различитим мјерама. У ЦСР Мостар се сусрећу са проблемима у вези са издавањем путних исправа, а и то представља још један дио проблематике тзв. кофликтних развода. У оквиру ЦСР не постоје мобилни тимови за заштиту од насиља у породици, али, како су истакнули, постоје лица са којима се може разговарати уколико дође до насиља у породици и којима се грађани могу обратити.

ЦСР су се потписивањем МЕМОРАНДУМА о сарадњи обавезали да ће омогућити представницима Институције омбудсмена посматрање релевантних поступака који се воде код надлежног органа старатеља, а све према процјени стручног тима ЦСР, који се тичу

развода брака и доношења одлука у вези са правима дјеце, уз претходну добијену сагласност странака у поступку. С друге стране, Омбудсмени су се обавезали да ће приликом сачињавања извјештаја у потпуности заштитити идентитете како стручних лица при центрима, тако и свих странака у поступцима.

Представници Институције омбудсмена имали су прилику да присуствују поступцима посредовања у ЦСР Мостар. Омбудсмени БиХ

Омбудсмени БиХ користе се приликом да посебно захвале ЦСР Мостар због омогућавања "посматрања" релевантних поступака који се воде код надлежног ЦСР, а који се тичу развода брака и доношења одлука у вези са правима дјеце.

користе се приликом да посебно захвале ЦСР Мостар због омогућавања "посматрања" релевантних поступака који се воде код надлежног ЦСР, а који се тичу развода брака и доношења одлука у вези са правима дјеце.

Представници ЦСР Бањалука сматрају да су законодавни оквир и постојећа законска рјешења добра, односно закони су прилично јасни, тако да не постоје било какве дилеме у самој њиховој примјени. Нешто што се годинама заговара у РС јесу измјене и допуне постојећих закона, првенствено Породичног закона РС, нарочито у дијелу којим се уређује повјеравање дјеце као и одржавање личних односа дјетета са родитељем са којим не живи/контакти. У ЦСР Бањалука цијене да су се доста бољим показала рјешења у Федерацији БиХ или у земљама у региону, јер уколико ова питања уређују судови, доносе рјешења, у погледу извршења рјешења, веће су шансе да се реализују контакти. Данас се дјеца, због овог проблема, налазе у врло незавидној ситуацији, јер се дешава да су исцрпљене све правне и стручне могућности, а на крају ипак дијете не остварује контакт са родитељем са којим не живи. Изузетно су задовољни радом полиције и та сарадња се сваким даном унапређује. Како истичу у разговорима, са тужилаштом у посљедњем периоду имају интензивнију и квалитетнију сарадњу, јер је и евидентан већи степен сензибилности у раду који се тиче интереса и права дјеце. На упит да ли, штитећи права и интересе дјеце, подносе приједлоге, тужбе или пријаве надлежним органима, као што су нпр. приједлози за измјену дијела рјешења којим се уређује одржавање личних контаката дјетета и родитеља којем дијете није повјерено на старање или кривичне пријаве против лица која не обављају своје родитељске дужности, одговарају да то не чине самоиницијативно или по службеној дужности, али зависно од ситуације, правно савјетују једног од родитеља да поднесе суду овакве приједлоге.

Дакле, пракса је да родитеље као странке савјетују у вези са подношењем приједлога и тужби суду (ванпарнични, парнични и извршни поступци), те у погледу подношења кривичних пријава тужилаштву.

У оквиру ЦСР Бањалука ради брачно и породично савјетовалиште. Савјетовалишта су, према оцјени директорице, дала значајне резултате у овој области. Примјер, приликом реакција и посјета тзв. интервентног мобилног тима (у почетку је то био мобилни тим за подршку жртвама насиља у породици), а који чине стручни радници Центра, супружници се упознају са постојањем савјетовалишта, упућују се у та савјетовалишта и у вези с тим имају позитивна искуства. У питању је тим који је на располагању полицији и свим странкама, ван радног времена ЦСР, викендима и празницима.

На позиве странака излазе и у ситуацијама када не дође до контакта са дјететом, а родитељу који је „оштећен“ треба „доказ“ да до контакта није дошло или заједно са родитељем иду на

лице мјеста. Било је и таквих случајева да се супружници сами јављају и траже услуге брачног и породичног савјетовалишта, а обично се на приједлог тима за хитне интервенције, након што се обави процјена ситуације на терену, супружницима савјетује да посјете савјетовалиште.

Странке, али и остали грађани, имају приступ савјетовалишту, директно путем телефонске линије Центра, као и путем линије коју има НВО Нова генерација из Бањалуке. У питању је био пилот пројекат једне холандске организације у којем су учествовали органи старатељства у Сарајеву и Бањалуци, уз подршку НВО Породична мрежа и Ин фондација. У ове активности укључују и студенте Факултета политичких наука Бањалука (Одсек социјални рад) а током наставног процеса упознавају се са овим моделом рада.

Представници Пододјелења за социјалну заштиту при Влади БД истичу да су задовољни законодавством у области дјечије и породичне заштите, с тим да се ради на доношењу закона о социјалној и дјечијој заштити, за који се очекује да ће ступити на снагу 01.01.2014. године, те ће се први пут једним законом уређивати двије области - социјална и дјечија.

Оно што је у Брчко Дистрикту добро и за похвалу, јесте то што људи из праксе/струке обавезно учествују у креирању, односно предлагању закона, и директорица на челу ове установе, с обзиром на мандат и надлежности органа старатељства, учествује активно у доношењу законских и подзаконских прописа.

Оно што је у Брчко Дистрикту добро и за похвалу, јесте то што људи из праксе/струке обавезно учествују у креирању, односно предлагању закона, и директорица на челу ове установе, с обзиром на мандат и надлежности органа старатељства, учествује активно у доношењу законских и подзаконских прописа. Са проблемима у

области тзв. конфликтних развода се сусрећу због својих обавеза и законских надлежности, али не често, јер изналазе рјешења и претходно чине све да не дође до проблема и конфликта између супружника, посебно уважавајући права дјетета. Изузетно су задовољни сарадњом са полицијом и тужилаштвом, те напомињу да је та сарадња на завидном нивоу.

Немају мобилне тимове, с тим да полиција има контакте представника ЦСР и када се ради о правима и интересима дјетета, ван радног времена ЦСР, викендима, празницима, органи унутрашњих послова позивају раднике ЦСР. Немају установу или друго рјешење у ситуацијама када дијете треба смјестити, односно склонити са улице, изузети од родитеља и сл., али се сналазе, те имају одређен број хранитељских породица и те породице примају дјецу. Према ријечима директорице, у пракси се све ријеша, све функционише, свако од надлежних зна како реаговати, али потом долазе формалности и понекад рјешавање оваквих проблема односи више времена и енергије, задаје главобоље и слично.

Иако не постоје формални протоколи о поступањима у различитим и разним ситуацијама, добро се зна ко шта ради и, како напомињу, ту све беспријекорно функционише. Немају мобилне тимове, с тим да полиција има контакте представника ЦСР и када се ради о правима и интересима дјетета, ван радног времена ЦСР, викендима, празницима, органи унутрашњих послова позивају раднике ЦСР. Немају установу или друго рјешење у ситуацијама када дијете треба смјестити, односно склонити са улице, изузети од родитеља и сл., али се сналазе, те имају одређен број хранитељских породица и те породице примају дјецу. Према ријечима директорице, у пракси се све ријеша, све

функционише, свако од надлежних зна како реаговати, али потом долазе формалности и понекад рјешавање оваквих проблема односи више времена и енергије, задаје главобоље и слично. Врло ријетко се дешава да се приликом бракоразводне парнице или прекида

ванбрачне заједнице дјеца повјеравају неком трећем лицу или установи, а суд углавном уважава приједлоге и мишљења ЦСР у погледу повјеравања дјеце и других важних питања у вези са правима дјетета. Оно што је важно, а на што је указала директорица, јесте то да се представници Центра у судским поступцима појављују искључиво ради остваривања најбољег интереса дјетета, а не, како их често доживљавају родитељи, као свјedoци, који треба да дају исказ у корист једног или другог родитеља. Иритантно је то што је на самом судском позиву наведено да се представници Центра позивају у својству свјedoка. Не дешава се често да странке подносе нове приједлоге за измјену рјешења о одређивању контаката.

У Брчко Дистрикту, као и у РС, у надлежности је ЦСР регулисање одржавања личних односа дјеце са родитељима са којима не живе. Према ријечима директорице, требало би у процедури да се нађу и измјене и допуне Породичног закона, да би се надлежност „пребацила“ на судове, као у ФБиХ. Ово би много значило и због самих извршења рјешења, јер ту има много проблема. Као у РС, такође се још увијек ради МИРЕЊЕ, а не посредовање, а, како напомиње, ријетко имају успјешна мирења. У вези са проблемом издавања путних исправа, ЦСР у свим потребним ситуацијама, а по упућивању органа унутрашњих послова, издаје мишљења о оправданости издавања путне исправе за дијете и ту немају никаквих проблема. При ЦСР не постоји брачно или породично савјетовалиште.

У ЦСР Бихаћ задовољни су постојећим законским рјешењима, с тим да иако су у надлежности судова одређивање начина одржавања личних односа родитеља и његових сродника са

У Бихаћу постоји брачно и породично савјетовалиште, које је са радом почело 01.10.2012. године. Значајно је што се просторије савјетовалишта налазе ван ЦСР, јер, према ријечима директорице, корисници/странке често имају проблема са доласком у просторије ЦСР, уколико се дуго са њима ради, осјећају одређену дозу одбојности, тако да је, по њима, значајно што савјетовалиште ради ван просторија ЦСР. У савјетовалишту раде стручни радници ЦСР, који у свом раду странке упућују у савјетовалиште, с тим да се и остали грађани могу најавити и заказати термин (отворена телефонска линија, e-mail адреса). Савјетовалиште пружа савјетодавно-терапијске услуге лицима којима је потребна помоћ у суочавању са одређеним животним потешкоћама у односима са партнером, дјецом итд. Принципи рада су добровољност, дискреција и повјерљивост и бесплатне услуге. Услуге савјетовалишта су, између осталог, на располагању разведеним лицима која имају тешкоће у превазилажењу конфликта и проблема након развода брака.

дјететом са којим не живи, обавезе и одговорности Центра и даље постоје, с обзиром на то да ЦСР треба да штити интересе и права дјеце. Имају примјера екстремних кршења права дјеце, гдје се и судским путем већ дужи временски период не може извршити предаја дјетета, односно већ годинама дијете нема никакав контакт са другим родитељем. Особље Одјела и Омбудсмени упознати су са овим случајевима, те су предузимане бројне активности да би се дјеца у што већој мјери заштитила и остварила своја права. У Бихаћу немају формиран и мобилни тим, али као што суд/тужилаштво има дежурног судију/тужиоца, тако и ЦСР има дежурне стручне раднике, које надлежни органи позову када је год неопходно. Задовољни су сарадњом са полицијом и тужилашвом. Значајно је и вриједи истакнути да ЦСР Бихаћ подноси самоиницијативно различите

приједлоге и пријаве да би заштитили дијете. Дакле, поред савјетовања, предузимају у име институције конкретне активности, са крајњим циљем заштите права и интереса дјетета. Међутим, са друге стране, како су истакнули, нпр. у случајевима подношења кривичних пријава, одговорни родитељи бивају благо санкционисани (условно осуђени, кажњени), тако да им се понекад чини да се предузимањем ових активности ипак не постиже сврха.

5.6. Ситуациона анализа стања у области конфликтних развода на основу података добијених од свих ЦСР и надлежних служби у БиХ

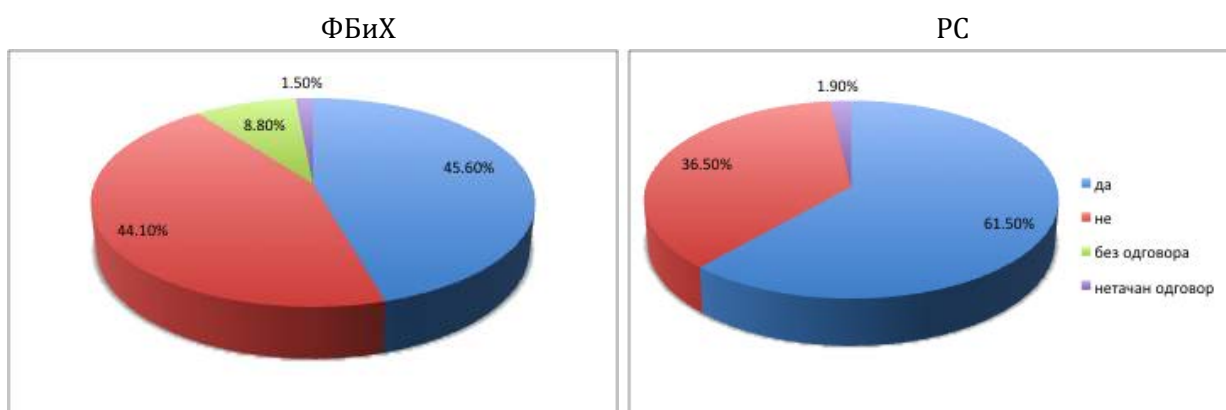
Анализа стања на терену урађена је на основу података добивених путем упитника које је испунило стручно особље у ЦСР/службама социјалне заштите. Заштита права дјете у конфликтним разводима пружа се и прати путем ЦСР, одјељења социјалне заштите, одјељења за општу управу и административних служби општина. Упитник, креиран искључиво за потребе овог истраживања, има за циљ да се створи реална слика и добије што бољи увид у услове рада, људске ресурсе, права дјете у конфликтним разводима, институционалну сарадњу, као и препреке у раду.

Истраживањем су обухваћене 72 службе социјалне заштите на нивоу ФБиХ, од којих су 68 доставиле испуњене упитнике, 61 служба социјалне заштите на нивоу РС од којих су 52 доставиле испуњене упитнике, те 1 служба социјалне заштите на нивоу БД БиХ која није доставила испуњен упитник.

Услови рада

Финансирање центара за социјални рад на нивоу ентитета ФБиХ и РС врши се на основу буџетског финансирања⁶⁶, те у малом проценту од донација⁶⁷, као и донација уз буџетска средства⁶⁸. Испитаници на нивоу ентитета изражавају задовољство прописима у вези са дјечијом и породичном заштитом⁶⁹, док насупрот томе незадовољство исказује 44,1% испитаника у ФБиХ и 36,5% испитаника у РС.

Да ли сте задовољни прописима у вези са дјечијом заштитом?



На нивоу ФБиХ, испитаници наводе да, ако би били у прилици, у постојећем законодавству које се односи на дјечију и породичну заштиту изједначили би права дјеце на нивоу ФБиХ/БиХ⁷⁰, дали службама социјалне заштите већа овлашћења при идентификацији занемаривања и злаостављања дјеце, као и њиховог издржавања⁷¹, те би измијенили законске одредбе које се односе на поступак усвојења и старатељства⁷². Испитаници на нивоу РС измијенили би одредбе које се односе на социјална давања, која се односе на право сваког дјетета на дјечији доплатак,⁷³ укинули цензус за признавање права на дјечији доплатак и накнаде породиља пријављених на биро за запошљавање.⁷⁴ Такође би промијенили одредбе породичног закона које се односе на личне односе родитеља и дјетета⁷⁵.

У погледу едукација стручних лица у службама социјалне заштите, односно стручних сарадника у стручним тимовима најчешће се упућују на едукативне семинаре више од три пута годишње⁷⁶.

⁶⁶ Овакво мишљење заступа 91,2% испитаника у ФБиХ и 88,5% испитаника у РС

⁶⁷ ФБиХ 1,5%

⁶⁸ РС 1,9%

⁶⁹ ФБиХ 45,6%, РС 61,5%

⁷⁰ 13,2%

⁷¹ 2,9%

⁷² 2,9%

⁷³ 3,8%

⁷⁴ 7,7%

⁷⁵ 3,8%

⁷⁶ У ФБиХ 44,1%, те у РС 40,4% испитаника заузима исто мишљење.

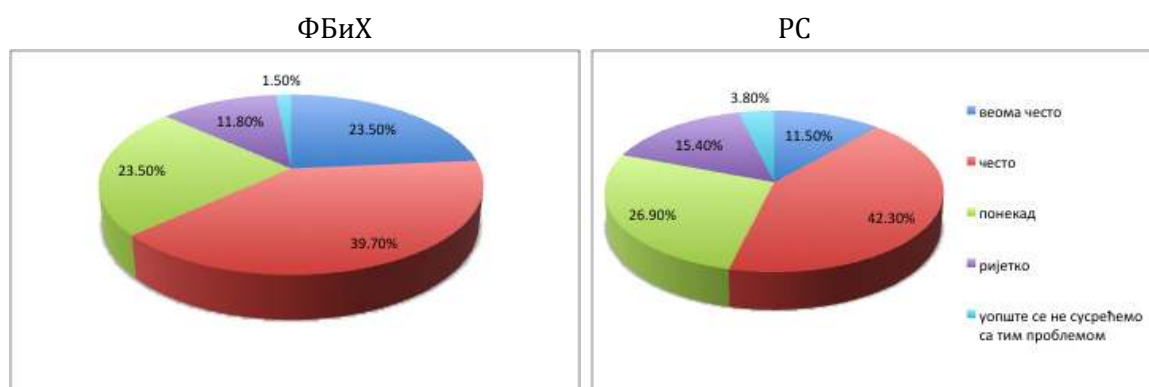
Људски ресурси

Основни подаци о установама који се односе на укупан број запосленика у установи, број запосленика према стручној спреми, број служби у установи, број стручних тимова и стручних сарадника у стручном тиму дјечије и породичне заштите, дати су у табеларном приказу Анекса I овог извјештаја.

Остваривање права дјете у конфликтним разводима

Испитаници наводе да су запосленици у службама социјалне заштите на нивоу ентитета упознати са Конвенцијом о правима дјетета⁷⁷, те су са њом упознати кроз рад⁷⁸, као и кроз редовно школовање⁷⁹. Према истраживању, испитаници су заузели стајалиште да се са проблемом заштите права дјете у конфликтним разводима често сусрећу.⁸⁰

Колико често се сусрећете са проблемом заштите права дјете у конфликтном разводу?



Испитаници у ФБиХ су мишљења да се проблем манипулације дјете од једног или оба родитеља у конфликтном разводу дешава често,⁸¹ док испитаници у РС наводе да се са овим проблемом сусрећу понекад.⁸²

На нивоу ентитета, испитаници су подијељеног мишљења у вези са дужином чекања на доношење одлука у поступку конфликтних развода.⁸³ Међутим, испитаници који сматрају да се дуго чека на доношење одлуке, у великом проценту нису дали мишљење на питање колики је просјек чекања.⁸⁴ Највећи број одговора испитаника односио се на дужину чекања око једне године⁸⁵, те на дужину чекања 3 – 4 мјесеца⁸⁶, што указује на једнако стање у ентитетима.

⁷⁷ У ФБиХ 88,2% и у РС 98,1%

⁷⁸ У ФБиХ 42,6% и у РС 53,8%

⁷⁹ У ФБиХ 36,8% и у РС 32,7%

⁸⁰ У ФБиХ 39,7%, у РС 42,3%. Такође, у ФБиХ 23,5% испитаника наводи да се са овим проблемом сусрећу веома често, а 26,9% испитаника у РС наводи да се са овим проблемом сусрећу понекад.

⁸¹ 32,4%

⁸² 40,4%.

⁸³ У ФБиХ 50% испитаника сматра да се дуго чека на доношење одлука, а у РС 42,3%

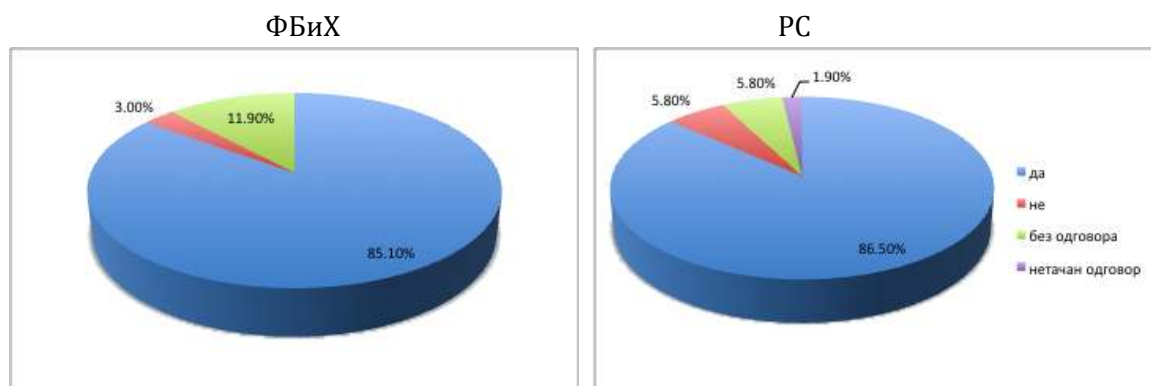
⁸⁴ У ФБиХ 45,6% и у РС 61,5%

⁸⁵ У ФБиХ 8,8% и у РС 7,7%

⁸⁶ У ФБиХ 7,4% и у РС 7,7%

Према истраживању, испитаници су заузели стајалиште да дијете има право да изрази мишљење у поступку конфликтних развода⁸⁷ и то од 10 година.⁸⁸ Међутим, низак проценат указује на то да се у пракси увијек⁸⁹, често⁹⁰ или понекад⁹¹ уважава мишљење дјетета, што је у супротности са одговором на питање да ли се уважава мишљење дјетета у поступку конфликтних развода, гдје 85,1% испитаника у ФБиХ а у РС 86,5% испитаника сматра да се уважава.

Да ли се уважава мишљење дјетета у поступку конфликтних развода?



Проблем са којим се најчешће сусрећу, а у вези је са правима дјеце из конфликтних развода, сматрају проблем путних исправа⁹² и одржавање личних контаката дјеце са родитељима.⁹³ Такође, посебно као проблем издвајају реализацију обавезе доприношења издржавању дјетета.⁹⁴

Испитаници на нивоу ентитета су мишљења да се дјеца ријетко дају на старање ближим сродницима,⁹⁵ те да се ријетко⁹⁶ или никако⁹⁷ смјештају у установе социјалне заштите, домове и друге породице у случају тешко и трајно поремећених брачних односа.

Велики број испитаника, у ФБиХ 82,4% и у РС 90,4%, сматра да углавном успјешно омогућавају виђање дјетета са другим родитељем са којим дијете не живи. С тим у вези испитаници као најизраженије проблеме у обезбјеђењу тог права наводе лошу комуникацију између родитеља,⁹⁸ немогућност обезбјеђења адекватног простора за одржавање контаката са родитељем са којим дијете не живи,⁹⁹ неиспуњавање обавезе издржавања,¹⁰⁰

⁸⁷ У ФБиХ 95,6% и у РС 96,2%

⁸⁸ У ФБиХ 57,4% и у РС 59,6%. Такође, 7,4% испитаника у ФБиХ и 11,5% у РС сматра да дијете у поступку конфликтних развода има право да изрази мишљење од навршене седме године.

⁸⁹ У ФБиХ 23,5% и у РС 17,3%

⁹⁰ У ФБиХ 14,7% и у РС 13,5%

⁹¹ У ФБиХ 8,8% и у РС 9,6%

⁹² У ФБиХ 54,4% и у РС 51,9%

⁹³ У ФБиХ 30,9% и у РС 42,3%

⁹⁴ У ФБиХ 14,7% и у РС 9,6%

⁹⁵ У ФБиХ 52,9% и у РС 51,9%

⁹⁶ У ФБиХ 47,1% и у РС 30,8%

⁹⁷ У ФБиХ 25% и у РС 46,2%

⁹⁸ У ФБиХ 29,4% и у РС 28,8%

⁹⁹ У ФБиХ 7,4% и у РС 5,8%

¹⁰⁰ У РС 7,7%

манипулацију дјететом¹⁰¹ итд. Сарадњу са родитељима у вези са омогућавањем виђања дјетета са другим родитељем,¹⁰² као и са ближним сродницима¹⁰³ оцјењују као углавном успјешну.

На нивоу ентитета, испитаници су заузели стајалиште да ријетко¹⁰⁴ подносе или никако¹⁰⁵ не подносе кривичне пријаве због занемаривања дјецe. Такође су истог стајалишта и у односу на коришћење института одузимања родитељског права.¹⁰⁶

На питање о случајевима међународне отмице дјецe, 73,5% испитаника у ФБиХ и 82,7% испитаника у РС никако се не сусреће са таквим случајевима. Велики број испитаника сматра да би службе социјалне заштите требале поступати у случајевима заштите права дјецe у развргавањима ванбрачне заједнице (ФБиХ 85,3% и РС 94,2%).

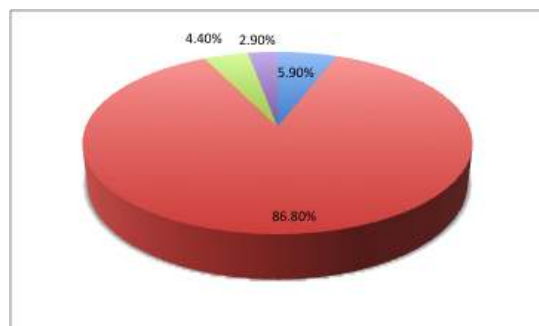
Институционална сарадња

Сарадњу са надлежним судовима испитаници на нивоу ентитета оцјењују као углавном успјешну,¹⁰⁷ док сарадњу са надлежним министарствима на нивоу ентитета оцјењују као углавном успјешну, што је процијенило 70,6% испитаника у ФБиХ и 63,5% испитаника у РС.

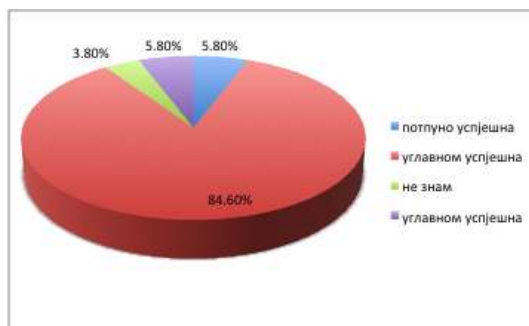
Службе социјалне заштите своју међусобну сарадњу 60,3% испитаника у ФБиХ и 61,5% у РС оцјењује као углавном успјешну. На нивоу ФБиХ 86,8% испитаника, а у РС 84,6% испитаника сарадњу са родитељима/старатељима оцјењује углавном успјешном.

Како оцјењујете сарадњу са родитељима/старатељима дјецe?

ФБиХ



РС



¹⁰¹ У РС 7,7%

¹⁰² У ФБиХ 75% и у РС 92,3%

¹⁰³ У ФБиХ 63,2% и у РС 65,4%

¹⁰⁴ У ФБиХ 41,2% и у РС 30,8%

¹⁰⁵ У ФБиХ 35,3% и у РС 50%

¹⁰⁶ У ФБиХ 48,5% испитаника је мишљења да се ријетко користи институт одузимања родитељског старања, те 32,4% никако. Док у РС 34,6% испитаника је мишљења да се тај институт користи ријетко, те 57,7% никако.

¹⁰⁷ У ФБиХ 69,1% и у РС 69,2%

5.7. Надлежности и поступања Министарства правде Босне и Херцеговине

Са представницима Министарства правде одржан је један састанак након којег су и писменим актом обавијестили Омбудсмене о надлежностима и поступањима у вези са алиментационим захтјевима и незаконитим одвођењем дјеце.

Како наводе, Министарство нема конкретну надлежност у правцу рјешавања случајева заштите дјеце и породице, те да су општи принципи утврђени Конвенцијом о правима дјетета и ентитетским законодавством. Права дјетета у БиХ уређују се Уставом БиХ, уставима ентитета и Уставом БД, уставима кантона, законима, подзаконским и другим општим актима. Напомињу да су свјесни потребе за јачањем институционалних капацитета и хармонизације правних оквира, којима би се повезале политика и пракса, у сврху унапређења права дјеце. Управо ради унапређења права дјеце у БиХ, Министарство за људска права и избјеглице БиХ формира радну групу за израду АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА ДЈЕЦУ БиХ за период од 2011. до 2014. године, који је Савјет министара усвојио 13.07.2011. године. У раду радне групе учествовао је и један представник Министарства правде БиХ. Основни циљеви Акционог плана су усклађивање закона и праксе у БиХ са Конвенцијом о правима дјетета, јачање мјешовитог приступа у социјалној и дјечијој заштити кроз унапређење капацитета, а тиме и стандардизације улога невладиног и приватног сектора у функционисању области социјалне, дјечије и породичне заштите, као и подизање свијести о потреби унапређења заштите дјеце и њихових права уопште.

Министарство правде БиХ је централни орган за комуникацију са другим земљама у пружању међународне правне помоћи у кривичним и грађанским стварима. Под грађанским стварима подразумијевају се и породичне као и друге правне ствари и односи. У складу са Конвенцијом о остваривању алиментационих захтјева у иностранству и Конвенцијом о грађанскоправним аспектима отмице дјеце, Министарство врши свеукупну комуникацију између правосудних органа у БиХ и иностранству.

Министарство правде БиХ је централни извршни орган за поступање у складу са Конвенцијом о остваривању алиментационих захтјева у иностранству и Конвенцијом о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјеце. У погледу важећег законодавства, њиме нису задовољни из разлога што код примјене наведених конвенција судови различити поступају, односно не постоји јединствен став у погледу поступка по којем ће се одлучивати по захтјевима, тј. да ли ће провести парнични, ванпарнични или извршни поступак. Сарадња са ЦСР одвија се посредно, путем надлежних ентитетских министарстава из области социјалне, породичне и дјечије заштите, односно правде. Када је у питању сарадња са судовима, судови поступају споро, често не схваћају значај КОНВЕНЦИЈА и рокова, што за посљедицу има одуговлачење поступака.

Од истих су затражени статистички подаци, ради стварања што потпуније и јасније преоцбе о томе колико су права дјеце угрожена.

Током 2012. године запримљено је укупно 18 захтјева за поступање по Конвенцији о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјеце, у 2013. години, до 26.06.2013.

Током 2012. године запримљено је укупно 18 захтјева за поступање по Конвенцији о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјеце, у 2013. години, до 26.06.2013. године, запримљено је 8 захтјева, а у просјеку заприме 20-ак захтјева. Поступци по захтјеву за враћање, односно вићање дјеце трају дуже од 6 недјеља, који рок је предвиђен Конвенцијом, с тим да толико трају и поступци у иностранству по захтјевима БиХ, па чак и дуже.

године, запримљено је 8 захтјева, а у просјеку заприме 20-ак захтјева. Поступци по захтјеву за враћање, односно вићање дјеце трају дуже од 6 недјеља, који рок је предвиђен Конвенцијом, с тим да толико трају и поступци у иностранству по захтјевима БиХ, па чак и и дуже. У погледу захтјева за враћање дјеце, половина таквих захтјева буде позитивно ријешена, тј. дијете буде враћено родитељу од кога је

противзаконито одузето. У осталим случајевима, дешава се да се родитељ од кога је дијете одузето сагласи са таквом ситуацијом, па одустане од захтјева за враћање или у неким случајевима се родитељи измире и договоре о старању над дјететом, док у око 30% случајева надлежни суд одбије захтјев за враћање након што утврди да је дијете занемарено од родитеља од кога је дијете одведено или након што утврди да би дијете враћањем том родитељу било доведено у неповољнију ситуацију. Из Министарства напомињу да им се врло често грађани обраћају за правне савјете телефонским путем и путем e-maila.

Најчешћи проблеми са којима се сусрећу јесу дилеме судова у погледу поступка по којем ће се одлучивати по захтјеву, тј. да ли се треба провести парнични поступак, ванпарнични или пак извршни поступак. Такође, уочили су проблеме приликом извршења стране судске одлуке којом се враћају дјеца подносиоцима захтјева. Износе примјер гдје је одлуком надлежног суда из иностранства у предмету по захтјеву за враћање дјетета, дијете враћено родитељу у БиХ, али још увијек није дошло до извршења. Наиме, важно је напоменути да уласком дјетета у БиХ престају све надлежности Министарства у поступању по конвенцији, јер престаје да важи елемент иностраности. Генерално је мишљење да сви поступци трају споро, а трошкови поступка су различити од државе до државе. Како сматрају, проблем би се могао ријешити доношењем Закона о бесплатној правној помоћи, којим би приоритет била заштита права дјеце по основу КОНВЕНЦИЈА, јер би се на тај начин обезбиједила бесплатна правна помоћ овој категорији лица. Проблем је што у БиХ у овим поступцима домаћи судови различито поступају, а то би се могло ријешити кроз тзв. концентрисану надлежност, што по њима значи да би надлежност у Федерацији БиХ требало да имају судови у Сарајеву, Мостару и Бихаћу, а у РС судови у Бањалуци и Требињу, да би се на тај начин установила одговарајућа пракса. Сарадњу са централним органима држава потписница Конвенције је коректна.

Када су у питању захтјеви за остваривање алиментационих потраживања у иностранству, Министарство је у 2012. години запримло укупно 56 захтјева, док је у 2013. години, до 26.06.2013. године, запримло 21 захтјев. Алиментациони поступци трају дуго, чак и по више година, најчешће из разлога што је потребно допуњавати неопходну документацију за провођење самог поступка, као и због финансијске ситуације дужника (алиментациони дужник нема никаквих примања или су примања веома ниска или не посједује никакву имовину итд). Често се дешава да се дуг временски период не може утврдити тачна адреса алиментационог дужника. Степен успјешности се огледа у намирењу алиментационог потраживања, а што опет зависи од имовног стања алиментационог дужника, што у сваком конкретном случају утврђује суд. Проблеми у практичној примјени Конвенције о остваривању алиментационих потраживања огледају се у већ напријед изнесеним

проблемима, с тим да посебан проблем представља уређење приједлога за извршење у складу са законима о извршним поступцима ентитета. Међутим, како из Министарства наводе, Федерално министарство рада и социјалне политике је у потпуности ангажовано да се овај проблем ријешу у интересу странака, односно дјеце, те исти несметано у складу са одредбама Закона о извршном поступку ФБиХ, у име алиментационих повјерилаца, уређују приједлоге за извршење. Када је у питању Министарство здравља и социјалне заштите РС, према наводима из Министарства, ту наилазе на одређене потешкоће, јер се од алиментационих повјерилаца тражи да сами уреде приједлоге за извршење, а треба споменути да се у највећем броју случајева ради о неким странкама и странкама које се налазе у тешкој материјалној ситуацији.

5.8. Радни састанак Омбудсмана и директорица ЦСР (Бихаћ, Тузла, Сарајево, Бањалука, Мостар, Брчко)

Дана 16.09.2013. године у Бањалуци је одржан састанак Омбудсмана БиХ и директорица ЦСР у циљу успостављања блиске сарадње и усаглашавања заједничких препорука путем специјалних извјештаја “Дјеца у конфликтним разводима” и “Улога центара за социјални рад у заштити права дјетета”. Поред већ раније изнесених проблема, сви учесници састанка сагласили су се да би било врло значајно да се у веће градове у Босни и Херцеговини у оквиру надлежности општинских судова уведу породична одјељења те је изнијет примјер позитивне праксе - Општински суд Сарајево. Такође, веома значајан податак и примјер позитивне праксе јесте што судије Општинског суда у Сарајеву често траже састанак са дјететом у просторијама ЦСР Сарајево да би чули његово мишљење при одређивању контаката са родитељем са којим не живи, а у сваком случају се често, поводом комплексних предмета, консултују са стручним особљем ЦСР.

Директорица ЦСР предложила је да одржавање непосредних контаката у Брчко Дистрикту уређује суд, а не ЦСР, како је законом одређено. Један од закључака састанка јесте да би **судови требали у већој мјери омогућити дјецу да изразе своје мишљење**. Један од закључака састанка такође је да би **надлежне општинске власти требало да при општинама уведу бесплатну правну помоћ** у срединама гдје још увијек нема таквих канцеларија. Представници ЦСР сматрају да је потребно да се **запосленици више едукују**, кроз размјену искустава и упознавањем са новим законским измјенама да би се дошло до конкретнијих и уједначенијих резултата у пракси. Такође, **потребна је и едукација судија, тужилаца** да би се више посветили дјецу, а у пракси се, према ријечима директорица, судије ријетко одазивају позиву на едукације.

VI ГЕНЕРАЛНИ ЗАКЉУЧЦИ И ЗАПАЖАЊА ОМБУДСМЕНА БиХ

Да би се остварио најбољи интерес дјетета, мора се обезбиједити испуњење свих права дјетета. Најбољи интереси дјетета треба да представљају формулу одраслих с помоћу које ће пронаћи рјешења. У спорним конфликтним разводима, бројна права дјеце су угрожена или прекршена, најчешће од самих родитеља. Међутим, управо из тог разлога, држава, тј. надлежни органи треба да предузимају адекватне мјере и активности, са циљем заштите дјеце. У свим претходно описаним поступцима дијете нема статус странке, али дијете има право да искаже своје мишљење у складу са својим годинама, доби, зрелашћу које ће надлежни органи цијенити, с тим да га нису дужни прихватити. Ово је веома значајно, али истовремено смо свјесни да ЦСР, а посебно судови ријетко користе законска овлашћења и могућности да саслушају и разговарају са дјететом. Поред тога, породични закони у БиХ пружају могућност ЦСР да по службеној дужности, ради заштите права и интереса дјетета, када год процијене да је потребно, покрећу поступке (нпр. подношење тужбе ради измјене одлуке о повјеравању или повећању издржавања, подношење приједлога за извршење правоснажне судске одлуке у вези са плаћањем издржавања или подношење тужбе ради накнаде штете која је причињена дјетету и сл).

Судови и ЦСР су преоптерећени. Судови су упућени на ЦСР код процјене дјететовог најбољег интереса, на тзв. „вањске сараднике“ и судске вјештаке, када у појединим предметима (рјеђе) изводе доказ вјештачењем, али Омбудсмени изражавају бојазан да су надлежни органи преоптерећени и недовољно едуковани, при томе мислећи и на институције и лица када одлучују о правима дјеце. ЦСР имају важну улогу у свим поступцима који се тичу права дјетета. Међутим, ЦСР су преоптерећени радом на другим многобројним поступцима који су им стављени у надлежност читавим низом других прописа. Такође, судови су преоптерећени, а стручно усавршавање и разумијевање најчешће су препуштени савјести и амбицији судије појединца. Чињеница коју Омбудсмени нису раније споменули јесте да би адвокати у грађанским парницама, судећи по искуству у раду Одјељења за праћење права дјетета, у заступању брачних супружника могли и требало да улажу више напора да одговоре странке од неразумних захтјева, приједлога за извођење доказа и слично, указујући им на то колико штете својој дјечи. Неријетко, према оцјени Омбудсмена, адвокати, нажалост, доприносе стварању амбијента који није у најбољем интересу дјеце. Адвокати би требало, у контактима са другом страном, да настоје да постигну споразум водећи рачуна о најбољем интересу дјетета. За такво поступање, адвокату је потребно стручно и животно искуство. Омбудсмени су често у раду са странкама свједоци да су дјеца због потешкоћа условљених разводом родитеља емоционално злостављана, односно манипулише се дјететовим осјећајима, уцјењује се, дјетету се дају улоге којима није дорасло, одузима се дјечи један родитељ на различите начине, ускраћују се контакти са породицом, а све то представља кршење дјечијих права. Такво понашање несумњиво може да угрози дјететов развој и може да резултира одступањем у понашању, депресијом, проблемом у односима, проблемом учења, проблемом у социјалним интеракцијама, те да доведе до стварања несигурности, лоше слике о себи и проблема идентитета. Без благовремене интервенције стручњака, дијете се отуђује од другог родитеља, а поступци са циљем заштите права дјетета могу да трају годинама. Без обзира на тврдње и наводе родитеља, вишегодишњи рад на предметима и кореспонденција са родитељима даје за право Омбудсменима да констатују да када дијете живи са једним од родитеља, разлози за

изостанак контаката са другим родитељем морају се потражити у првом родитељу. Надлежни државни органи такво стање не смију одржавати, већ треба да га уклоне. Међутим, дешава се да родитељ, са којим дијете живи, у кореспонденцији са особљем Одјељења износи податке и информације које указују на то да неријетко има ситуација када најбољи интерес дјетета долази у сукоб са његовим правом да одржава непосредне контакте са другим родитељем. Тада ЦСР имају тежак и озбиљан задатак да одмјере које од тих права има већу тежину, а свјесни тога да нема дјелотворног механизма који би у кратком року ријешили статус дјетета, а родитеље присилио на сарадњу.

Омбудсмени у појединачним предметима покушавају да укажу судовима на неопходност брзог судског поступка, а до доношења правоснажне судске одлуке, ЦСР имају прилику/обавезу да планирају активности са циљем заштите дјетета у току поступка развода брака. Ефикасан извршни поступак спријечио би родитеље у намјери непоштовања судске одлуке. Омбудсмени тада предлажу/препоручују надлежним органима – тимови ЦСР, школа, полиција, здравствена установа по потреби - да заједничким мјерама и активностима расправљају и дођу до рјешења, те се Омбудсмени тако пронађу у улози координатора.

VII ПРЕПОРУКЕ ОМБУДСМЕНА БиХ

Препорука владама Федерације БиХ, Републике Српске и Влади Брчко Дистрикта

- Да посебну пажњу посвете категорији тзв. самохраних родитеља (једнородитељским породицама) да би они уживали посебну правну заштиту и сваку другу врсту заштите која је потребна, у складу са најбољим интересом дјете.
- Да у исту наведену сврху (пружање помоћи самохраним родитељима, односно дјети) приступе озбиљним анализама и реалним процјенама са циљем оснивања и рада алиментационих фондова.

Препорука владама Републике Српске и Федерације БиХ

- Да приликом израде приједлога закона и подзаконских аката који се тичу социјалне и дјечије заштите обавезно консултују и у такав рад укључе и представнике ЦСР.

Препорука владама Републике Српске и Брчко Дистрикта

- Да одговарајућим измјенама и допунама постојећих породичних закона или закона о социјалној или дјечијој заштити обезбиједи и омогуће да редовни првостепени судови одлучују у поступцима по приједлогу странака за одржавања личних односа дјетета са родитељем са којим не живи.

Препорука Министарству цивилних послова Босне и Херцеговине

- Да размотри могућност предлагања измјена и допуна Закона о издавању путних исправа БиХ, с обзиром на одредбе и практичну примјену Упутства о начину утврђивања услова за издавање путне исправе из члана 18. став 3. Закона о путним исправама, уважавајући мишљење Омбудсмена БиХ.

Препорука Високом судском и тужилачком савјету БиХ

- Да размотри могућност да се у већим градовима БиХ и то у Бихаћу, Тузли, Бањалуци, Брчком, Мостару, Требињу, Зеници, Приједору, Источном Сарајеву, Добоју и Бијељини формирају специјализована породичноправна одјељења по узору на већ постојеће породичноправно одјељење при Општинском суду у Сарајеву или да се одређен број судија у истим судовима специјализује за области које се директно тичу права дјетета.
- Да размотри да се при кантоналним/окружним тужилаштвима одреде, тј. специјализују поједини тужиоци за рад на кривичним дјелима против брака и породице, као и на осталим кривичним дјелима у којима се као оштећени/жртве јављају дјета.

Препорука Министарству правде Републике Српске, Министарству правде Федерације Босне и Херцеговине и Влади Брчко Дистрикта

- Да размотре могућност да у оквиру постојећих законских рјешења изнађу могућност да само првостепени судови у већим градовима у БиХ (Бихаћ, Тузла, Бањалука, Сарајево, Брчко, Мостар, Требиње, Зеница, Источно Сарајево, Добој) рјешавају и поступају у поступцима у којима се примјењују Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјече и Конвенција о остваривању алиментационих потраживања у иностранству, ради уједначавања судске праксе у БиХ, због стварања тзв. концентрисане надлежности због цјелисходности самих поступака и стварања уједначене судске праксе.
- Да у оквиру својих надлежности и постојећих законских рјешења размотре да незапослена, радно способна лица, којима су дјеца повјерена на заштиту, чување и васпитање у одговарајућим судским и управним поступцима у којима се одлучује о интересима и правима дјече, буду ослобођена плаћања судских и административних трошкова.

Препорука Министарству правде Федерације БиХ, Министарству управе и локалне самоуправе Републике Српске и Влади БД

- Да се у што већој мјери, у оним локалним заједницама у којима није организована бесплатна правна помоћ при органима управе и у којима не дјелују невладине организације које пружају ову врсту помоћи, створе услови да се грађанима пружи ова врста помоћи.

Препорука центрима за едукацију судија и тужилаца Републике Српске и Федерације БиХ

- Да у оквиру својих активности за следећу годину обавезно размотре могућност да се одређен број судија и тужилаца који раде на поступцима који се тичу дјече и њихових права додатно едукују да би се код истих постигао додатни ниво сензибилности за поступање у поступцима у којима се одлучује о правима и интересима дјече.
- Да се додатно едукују судије о поступањима у случајевима примјене Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице дјече и Конвенције о остваривању алиментационих потраживања у иностранству, ради уједначавања судске праксе у БиХ.

Препорука Министарству здравља и социјалне заштите Републике Српске и Федералном министарству рада и социјалне политике

- Да заједничким активностима ускладе и изједначе своја поступања и пружање помоћи алиментационим повјериоцима у исправкама и допунама приједлога за извршење у случајевима поступања у складу са Конвенцијом о остваривању алиментационих захтјева у иностранству.

Позивају се надлежни органи којима су упућене препоруке да Омбудсменима БиХ доставе извјештај о радњама и активностима предузетим у циљу имплементација препорука, у року 90 дана од дана пријема препоруке/извјештаја, писменим путем на адресу Равногорска бр. 18, 78000 Бања Лука.

Анекс I

ОПШТИ ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА											
Назив установе	Укупан број запосленика у установи	Број запосленика са ВСС	Број запосленика са ВШС	Број запосленика са ССС	Број служби у установи	Број стручних тимова	Дјечија и породична заштита				
							Стручни сарадници у стручном тиму				
							Број психолога	Број педагога	Број дефектолога	Број социјалних радника	Број правника
ЈУ Центар за социјални рад Билећа	8	5	2	/	/	2	по потреби	1	по потреби	1 + 1 дипл. економиста	1
Општина Трново	19	9	2	3	2	3	/	/	/	/	/
ЈУ Центар за социјални рад Вишеград	6	2	3	1	/	1	/	/	/	4	/
ЈУ Центар за социјални рад Требиње	22	14	2	6	2	6	1	/	1	6	2
ЈУ Центар за социјални рад Ново Горажде	2	1	1	/	/	1	/	1	/	1	/
ЈУ Центар за социјални рад Рудо	6	2	2	2	/	/	1	/	/	2	1
ЈУ Центар за социјални рад Пале	10	2	5	2	/	3	1		/	4	1
ЈУ Центар за социјални рад Рогатица	8	4	2	2	/	1	/	1	1	2	2
Центар за социјални рад Источно Ново Сарајево	5	2	2	1	/	1	1	/	/	2	1
Општина Добој Југ	4	2	1	1	/	/	/	/	/	/	3
Служба стручних, општинских послова и друштвене дјелатности	9	3	/	6	/	/	/	/	/	1	2
Општина Крешево, Служба за gospodarство, бранитељско-инвалидску и социјалну скрб	3	2	1	/	/	1	/	/	/	2	1

ЈУ Центар за социјални рад Живинице	12	7	1	1	1	5	1		1	4	1
ЈУ Центар за социјални рад Босанска Крупа	8	5	/	3	/	1	1 - приправник	/	1	3	1
Центар за социјални рад Орашје	4	2	2	/	/	/	/	/	/	3	1
Општина Дрвар, Служба опште управе и друштвених дјелатности, Социјална заштита	5	1	1	2	1	/	/	/	/	1	1
ЈУ Центар за социјални рад Бугојно	8	2	4	2	/	1	/	/	/	3	2
Служба за општу управу и борачко - инвалидску заштиту Фојница	3	2	/	1	/	1	/	/	/	/	1
ЈУ Центар за социјални рад Завидовићи	10	3	3	3	/	/	/	/	/	5	1
ЈУ Центар за социјални рад БПК Горажде	/	5	5	6	/	3	/	/	/	/	1
ЈУ Центар за социјални рад Јабланица	6	1	2	2	3	1	спољни сарадник	/	/	1	1
ЈУ Центар за социјални рад Сапна	4	3	/	1	/	1	/	/	/	3	/
Центар за социјални рад Гламоч	2	2	/	/	/	/	/	/	/	1	1
Центар за социјални рад Платићево	4	2	1	1	/	/	2	/	/	/	1
ЈУ Центар за социјални рад Гацко	10	4	2	4	2	2	1	/	/	2	1
ЈУ Центар за социјални рад Лакташи	17	10	1	5	/	2	2	1	/	5	1
ЈУ Центар за социјални рад Бањалука	76	60	/	14	3	3	5	3	1	38	5
Центар за социјални рад Козарска Дубица	10	8	/	2	/	2	1		/	5	2
ЈУ Центар за социјални рад Шипово	6	3	1	2	3	1	/	/	/	2	/

ЈУ Центар за социјални рад Нови Град	14	7	1	6	5	1	/	1	/	4	2
Центар за социјални рад Љубиње	3	2	/	1	1	1	/	/	/	1	/
Служба социјалне и дјечије заштите Купрес	1	1	/	/	1	/	/	/	/	/	/
ЈУ Центар за социјални рад Костајница	4	1	2	1	1	1	1	/	/	1	1
Општина Вукосавље	2	1	1	/	/	/	/	/	/	/	1
Општина Источни Стари Град	1	1	/	/	1	/	/	1	/	/	/
ЈУ Центар за социјални рад Сребреница	4	1	1	2	/	1	/	/	/	2	1
ЈУ Центар за социјални рад Соколац	6	3	2	/	1	1	/	1	1	1	1
ЈУ Центар за социјални рад Невесиње	7	4	1	1	/	2	/	/	/	2	1
ЈУ Центар за социјални рад Братунац	6	2	1	3	1	1	/	/	/	1	1
Центар за социјалну скрб Томиславград	5	1	3	1	/	1	/	/	/	3	1
ЈУ Центар за социјални рад Маглај	9	2	3	3	/	1	/	/	/	2	2
ЈУ Центар за социјални рад Какањ	12	5	3	3	/	3	1	/	/	5	2
Центар за социјални рад Горњи Вакуф - Ускопље	6	2	3	1	/	1	/	/	/	3	1
ЈУ Центар за социјални рад Широки Бријег	8	3	3	2	3	3	1 по потреби	/	1 по потреби	2	1
ЈУ Центар за социјални рад Грачаница	6	3	/	2	/	1	/	/	/	2	1
ЈУ Центар за социјални рад Велика Кладуша	11	8	/	2	/	7	1	/	/	3	2
ЈУ Центар за социјални рад Добој Исток	4	/	2	2	/	1	/	/	/	1	1

ЈУ Центар за социјални рад Кладањ	6 + 1 на одређено вријеме	2	1	4	1	1	1		/	2	/
ЈУ Кантонални центар за социјални рад Сарајево - Вогошћа	12	8	1	3	/	/	1	1	/	4	2
ЈУ Центар за социјални рад Доњи Вакуф	6	4	2	/	/	1	/	/	/	2	2
ЈУ Центар за социјални рад Вареш	8	5	/	2	/	2	1	1	/	1	/
ЈУ Центар за социјални рад Зе- До	12	5	1	4	2	2	повремено / вањски стручни сарадник			3	1
ЈУ Центар за социјални рад, Општина Теочак	4	2	/	2	/	1	/	1	/	/	1
ЈУ Центар за социјални рад Олово	6	1	3	2	/	1	/	/	/	4	/
ЈУ Центар за социјални рад Градачац	12	6	2	4	/	1	1 - на одређено вријеме	/	1	4	1
ЈУ Центар за социјални рад Калесија	10	6	/	2	5	1	1		/	2	1
ЈУ Центар за социјални рад Прозор - Рама	5	3	1	1	/	/	/	/	/	2	1
ЈУ Центар за социјални рад Сански Мост	14	6	1	7	/	1	1	/	1	3	2
ЈУ Центар за социјални рад Бусовача	6 + 1 на одређено вријеме	3 + 1 на одређено вријеме	1	1	1	3	1		/	1	1
ЈУ Центар за социјални рад Коњиц	10	7	/	3	/	1	1 спољњи сарадник	/	/	4	2
Центар за социјални рад Домањевац	2	1	/	1	/	/	/	/	/	/	/
ЈУ Центар за социјални рад Цазин	12	9	1	2	3	9	1	/	/	5	1
Центар за социјални рад Столац	6	2	2	2	2	1	/	/	/	2	2

ЈУ Кантонални центар за социјални рад Кантон Сарајево	154	102	21	22	10	3 (у свакој служби)	1	1	/	1	1
Центар за социјални рад Лопаре	6	1	2	2	3	1	/	/	/	1	1
ЈУ Центар за социјални рад Прњавор	13	6	3	3	/	2	2	1	/	5	1
ЈУ Центар за социјални рад Бијељина	30	15	9	5	4	10	3	1	2	11	3
ЈУ Центар за социјални рад Србац	8	3	2	3	3	1	1	/	/	2	/
ЈУ Центар за социјални рад Фоча	/	7	2	2	1	1	/	1	1	4	1
ЈУ Центар за социјални рад Власеница	6	1	4	1	/	1	1	1	1	3	1
ЈУ Центар за социјални рад Бихаћ	19	13	3	4	/	11	1	1	/	8	1
Центар за социјални рад Чајнич	6	3	1	2	/	1	/	1	/	1	1
Одјел социјалне скрби, Опћина Кисељак	4	2	/	2	/	/	/	/	/	/	/
ЈУ Центар за социјални рад Источна Илиџа	8	5	1	2	/	1	1	1	/	2	1
Општина Крупа на Уни	1	/	/	1	/	/	/	/	/	/	/
Одјељење за општу управу Рибник	2	2	/	/	/	/	/	/	/	/	1
Центар за социјални рад Градишка	18	13	/	4	1	1	1	/	/	7	1
Центар за социјални рад Добој	35	14	7	11	3	3	1	/	/	9	2
ЈУ Центар за социјални рад Бужим	7	4	2	1	/	1	/	1	/	1	1
ЈУ Центар за социјални рад, Општина Брод	12	4	3	4	3	3	1	/	/	2	4
ЈУ Центар за социјални рад Шамац	8	5	2	1	2	2	/	/	1	2	1

Анекс II

Невладине организације са којима је остварена сарадња на изради извјештаја:

ОСМИЈЕХ АНЂЕЛА из Приједора, Гордана Штрбац и Босанчић Совка

Удружење „Свјетлост“ Градишка, представница Удружења Зорица Ступар

Ваша права Босне и Херцеговине, канцеларија у Бањалуци, Дијана Марјановић, правница
„Здраво да сте“ Бањалука, Александра Кукило

Удружене жене Бањалука, Лана Јајчевић, Драгана Миљковић

„Понос“ Бањалука, Рамзија Спахић

Удружење „Жена БиХ“ Мостар, Азра Хасанбеговић, Мирела Бабовић

Ваша права БиХ, Ахмет Салчин

Фондација локалне демократије, Сарајево

Удружење „Моја, твоја, наша“ Сарајево

Удружење „Будућност“ Модрича

Анекс III

Текст Меморандума о сарадњи ЦСР са Омбудсменима БиХ

Позивајући се на међународне документе: Конвенцију о правима дјетета, Пакт о економским, социјалним и културним правима, Пакт о грађанским и политичким правима, Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације, Конвенцију о елиминацији расне дискриминације, Конвенцију о спречавању тортуре и других сурових, нељудских и понижавајућих казни или поступака, те Стратегију дјеловања Институције омбудсмена за људска права за период 2010 – 2014. којом је утврђена обавеза интензивирања сарадње са институцијама у БиХ у даљњем развоју демократије засноване на владавини права и поштовању људских права, а што, прије свега, укључује заједничке анализе и процјене кршења људских права.

Дубоко свјесни да се јачање владавине права и поштовање људских права у Босни и Херцеговини може успјешно обезбиједити само уз активно учешће и уз непосредну сарадњу и редовну координацију свих субјеката, укључујући и сарадњу Институције омбудсмена за људска права, као националног механизма за заштиту људских права са институцијама које су оријентисане према грађанима и које пружају одређене услуге грађанима.

Омбудсмени за људска права Босне и Херцеговине (у даљњем тексту Омбудсмени БиХ), господин Љубомир Сандић, госпођа Јасминка Џумхур и госпођа Нивес Јукић, и директорице центара за социјални рад (у даљњем тексту: ЦСР):

Борка Вукајловић, директорица Центра за социјални рад Бања Лука,
Зора Дујмовић, директорица Центра за социјални рад Мостар,
Мирсада Потурковић, директорица Центра за социјални рад Сарајево,
Соња Брчиновић, директорица Центра за социјални рад Тузла,
Наташа Стевановић, шефица Пододјељења за социјалну заштиту - Центар за социјални рад Брчко,
Аида Омановић, директорица Центра за социјални рад Бихаћ

сагласили су се да своју комуникацију и сарадњу уреде кроз сљедећи

МЕМОРАНДУМ О САРАДЊИ

I Општи принципи

Потписнице су сагласне да ће подстицати блиску сарадњу и размјену информација ради провођења активности са крајњим циљем израде свеобухватног специјалног извјештаја „Дјеца у конфликтним разводима“ Институције омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине током 2013. године, те израде специјалног извјештаја “Улога центара за социјални рад у заштити права дјетета”.

Сарадња ће се заснивати на принципима:

- **Партнерства** – Институција омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине и центри за социјални рад сарађиваће на партнерским основама,
- **Транспарентности** – Институција омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине ће благовремено презентовати информације о резултатима својих активности,
- **Међусобног информисања** – Институција омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине сачиниће мејлинг листу, ради лакше и једноставније комуникације и размјене информација.

II Област сарадње

- Циљ истраживања Институције омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине (у даљњем тексту: Институција омбудсмена), а на основама заједничке сарадње са надлежним ЦСР, јесте препознати и утврдити разлоге и узроке који доводе до кршења права дјецe у конфликтним разводима, те надлежним властима на свим нивоима, а на основу резултата истраживања, предложити могућа рјешења чија би имплементација требала унаприједити и заштитити дјецу у конфликтним разводима, чиме би се у што већој мјери омогућило неутралисање и умањење негативних посљедица развода родитеља по емоционални развој дјецe и њихово психофизичко здравље.
- Свеобухватна анализа проблематике конфликтних развода захтијева активно учешће надлежних органа старатељства, који представљају најважнију карику у ланцу пружања заштите дјецe и остваривању њихових права на подручју једне локалне заједнице. Представници органа старатељства се свакодневно сусрећу са свим проблемима и директно су свјedoци бројних кршења права дјецe, што им свакако даје за право да предлажу законска и стручна рјешења проблема, због чега су потписнице Меморандума сагласне да сарађују на истраживању које је предмет овог меморандума.
- Значај и улога коју ЦСР имају у заштити права грађана је немјерљива и представља стуб у развоју једног друштва, због чега постоји потреба да се обезбиједи перманентно јачање капацитета ЦСР, а за што је предуслов свеобухватна анализа тренутног положаја ЦСР у БиХ. У оквиру заједничке сарадње засноване на принципима овог меморандума потписнице Меморандума ће заједнички реализовати активност уз пуно уважавање стручног мишљења ЦСР.

III Активности за остваривање сарадње

- ЦСР ће омогућити представницима Институције омбудсмена интервјуе/разговоре са представницима стручних тимова који раде на рефератима који се тичу проблематике конфликтних развода, односно са стручним особљем.
- Представници ЦСР прихваћају да ће испунити упитнике/анкете, са напоменом да ће се упитници/анкете доставити свим органима старатељства у Босни и Херцеговини.

- ЦСР ће у временском периоду од 60 дана од дана потписивања Меморандума, у договору са представницима Институције омбудсмена, омогућити посматрање релевантних поступака који се воде код надлежног органа старатеља, а све према процјени стручног тима ЦСР, и о предмету и динамици посматрања, у вези са разводом брака и доношењем одлука које се тичу права дјеце, уз претходну добијену сагласност странака у поступку.
- Представници ЦСР преузимају обавезу да испуне упитнике који се односе на њихове капацитете а који ће од Институције омбудсмена бити упућени у циљу израде специјалног извјештаја “Улога центара за социјални рад у заштити права дјетета”.

IV Механизми за остваривање сарадње

- Након потписивања споразума, потписнице споразума ће именовати лица задужена за координацију активности утврђених овим меморандумом. Институција омбудсмена ће успоставити мејлинг листу путем које ће бити омогућена стална размјена релевантних информација.
- Институција омбудсмена ће сходно својим могућностима одржавати координационе састанке са потписницима Меморандума, а најмање једном у току реализације активности утврђених у Меморандуму.
- Приликом сачињавања извјештаја, Омбудсмени БиХ се обавезују да ће, укључујући све активности, у потпуности заштитити идентитете како стручних лица при центрима, тако и свих странака у поступцима. Институција омбудсмена гарантује повјерљивост и професионалност у свим ситуацијама, као и тајност свих података приликом извјештавања и анализирања.
- Омбудсмени БиХ остављају слободу и препуштају стручном особљу да процијене у којим поступцима и активностима ће омогућити присуство представника Институције омбудсмена, уважавајући све околности и специфичности сваког појединачног случаја.
- Омбудсмени БиХ се обавезују да директорима центара на заједничком састанку, прије финализирања извјештаја, презентују све резултате истраживања, као и да им омогуће презентације приједлога препорука које ће Омбудсмени БиХ упутити надлежним органима извршне и законодавне власти у Босни и Херцеговини.

V Ступање на снагу Меморандума о сарадњи

Меморандум о сарадњи ступа на снагу даном потписивања, а закључује се на одређено вријеме, до 31.12.2013. године.

Напомена, са ЦСР/потписницима Меморандума Омбудсмени и особље обавили су разговоре и консултације прије и послје потписивања Меморандума, а 16.09.2013. године одржан је заједнички радни/консултативни састанак у Бањалуци.

Анекс IV

Консултативни састанци/разговори са представницима надлежних органа (судови, тужилаштва, полиција, Министарство правде Босне и Херцеговине)

Опћински суд Сарајево, судија Миленко Бошковић

Опћински суд Мостар, судиница Нада Хамовић-Ковачевић

Основни суд Бањалука, судије Славица Славнић и Небојша Пејовић

Министарство правде Босне и Херцеговине, помоћник министра Никола Сладоје

Министарство унутрашњих послова Кантона Сарајева, Хасан Бегић, Дејан Расић (сектор криминалистичке полиције)

Центар јавне безбједности Бањалука, Мирослав Ђурић, шеф Одсјека за спречавање малолетничке делинквенције у Сектору криминалистичке полиције

Министарство унутрашњих послова Херцеговачко-неретванског кантона, Хасан Лерић, Ранко Анић

Кантонално тужилаштво Херцеговачко-неретванског кантона, кантонална тужитељка Штефица Лакичевић

Окружно тужилаштво Бањалука, главни окружни тужилац Желимир Лепир, окружне тужитељке Сњежана Живковић и Татјана Нинковић

Кантонално тужилаштво Сарајево, кантонална тужитељка Љиљана Мариловић